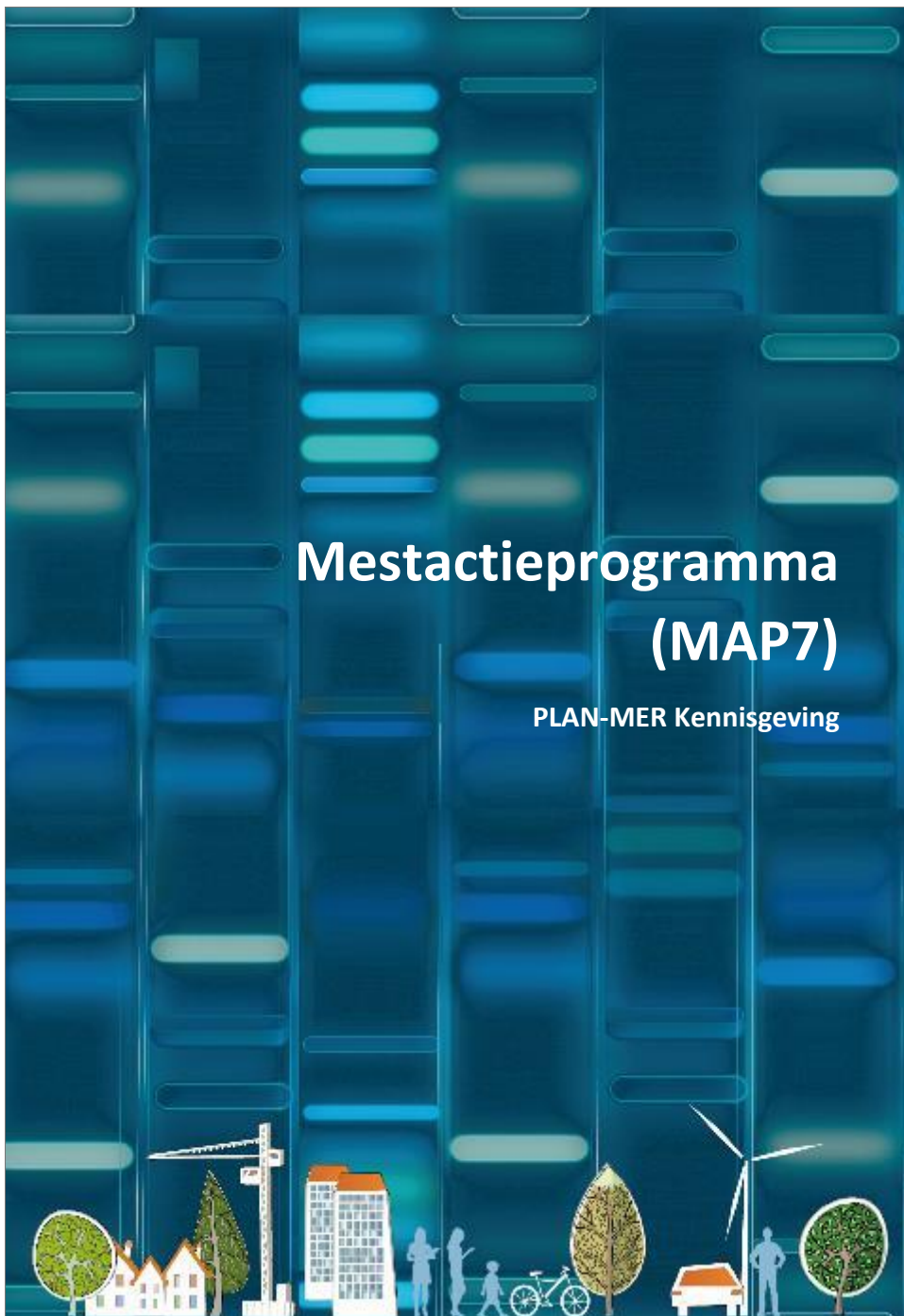

Mestactieprogramma (MAP7)

PLAN-MER Kennisgeving

Antea Group

Understanding today.
Improving tomorrow.

Colofon

Opdracht

Plan-MER Mestactieprogramma (MAP 7)
in het kader van de Nitraatrichtlijn
Kennisgeving

Opdrachtgever

Vlaamse Landmaatschappij
VLM Centrale Directie
Koning Albert II-laan 15
1210 Brussel

Opdrachthouder

Antea Belgium nv
Roderveldlaan 1
2600 Antwerpen
T: +32(0)3 221 55 00
www.anteagroup.be
BTW: BE 414.321.939
RPR Antwerpen 0414.321.939
IBAN: BE81 4062 0904 6124
BIC: KREDBEBB
Antea Group is gecertificeerd volgens ISO9001

Identificatienummer

4774173009 Kennisgeving Plan-MER MAP 7

Projectmedewerkers/auteurs

Stijn Buytaert, advisor
Sofie Claerbout, deskundige biodiversiteit
Marleen Coetsiers, deskundige water
Inge Van der Mueren, MER-coördinator

Datum	Status/ revisie	Vrijgave
9 mei 2023	V1	Inge Van der Mueren
16 mei 2023	V2	Inge Van der Mueren
25 mei 2023	V3	Inge Van der Mueren

Inhoudsopgave

1	Inleiding	2
1.1	Aanleiding voor het programma en het plan-MER	2
1.2	Toetsing aan de MER-plicht en aan de MER-filosofie	2
1.3	Procedure plan-MER en verdere besluitvorming	3
1.4	Totstandkoming van het rapport	5
2	Planbeschrijving	6
2.1	Totstandkoming van het plan	6
2.2	Werkingsgebied	7
2.3	Doelstellingen van het Mestactieplan	8
2.3.1	Oppervlaktewater	8
2.3.2	Grondwater	9
2.4	Maatregelen	9
2.4.1	Generieke maatregelen ter verbetering van de waterkwaliteit	10
2.4.2	Gebiedsgerichte maatregelen in gebieden met slechte waterkwaliteit	12
2.4.3	Specifiek gebiedsgericht beleid in gebieden die extra bescherming vragen	12
2.4.4	Maatregelen ter verbetering van de bodemkwaliteit	13
2.4.5	Implementatie versterken door monitoring, handhaving en begeleiding	13
3	Juridische, administratieve en beleidsmatige situering	14
3.1	Overzicht juridische en beleidsmatige context	14
3.2	Te toetsen beleidsplannen	31
3.2.1	Nitraatrichtlijn en Mestdecreet	31
3.2.2	Kaderrichtlijn water en stroomgebiedbeheerplannen	32
3.2.3	Green Deal	36
3.2.4	Luchtbeleidsplan 2030	36
3.2.5	Energie- en klimaatplannen en -strategieën	39
3.2.5.1	Vlaams Energie- en Klimaatplan 2021-2030	39
3.2.5.2	Visienota bijkomende maatregelen klimaat	41
3.2.5.3	Vlaamse klimaatstrategie 2050	41
3.2.6	Programmatische Aanpak Stikstofdeposities (PAS)	41
4	Aanpak van de milieueffectbeoordeling	44
4.1	Opbouw en uitgangspunten van de effectenbeoordeling	44
4.2	Overzicht van de mogelijke milieueffecten per discipline	45
4.2.1	Relevante disciplines per MAP-maatregelengroep	45
4.2.2	Specifieke aandachtspunten per discipline	47
4.3	Methodiek kwalitatieve effectenbeoordeling	48
4.4	Methodiek kwantitatieve beoordeling	48
4.4.1	Oppervlaktewater	48
4.4.2	Grondwater	50
4.5	Methodiek Passende Beoordeling	51
4.6	(Gewest)grensoverschrijdende effecten	53
4.7	Alternatieven en ontwikkelingsscenario's	53
4.7.1	Alternatieven	53
4.7.2	Ontwikkelingsscenario's	53

1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor het programma en het plan-MER

De Europese Nitraatrichtlijn (91/676/EEG) heeft als doel de verontreiniging van oppervlakte- en grondwater door nitraten uit agrarisch bronnen te verminderen en verdere verontreiniging te voorkomen. In uitvoering van de Nitraatrichtlijn stelt Vlaanderen om de vier jaar een nieuw mestactieprogramma op waarin verschillende maatregelen vastgelegd zijn om de verontreiniging van oppervlakte- en grondwater door nutriënten tegen te gaan. Het zesde mestactieprogramma (MAP 6) liep voor de periode 2019-2022 en blijft nog lopen in afwachting van het in werking treden van het zevende mestactieprogramma (MAP 7) dat in voorbereiding is. Enkel de derogatie uit MAP 6 is reeds weggevallen sinds 31 december 2022.

Op 7 maart bereikten de landbouw-, milieu- en natuurorganisaties een akkoord over een voorstel om de waterkwaliteit in het landbouwgebied te verbeteren en tegemoet te komen aan de doelstellingen uit de Kaderrichtlijn Water en de Nitraatrichtlijn. Die beogen een goede kwaliteit van ons oppervlakte- en grondwater, ten laatste in 2027. Het voorstel bestaat uit een toetsingskader, principes en maatregelen voor een zevende mestactieplan. In overleg met de VLM, de VMM en het departement Landbouw en Visserij, werd het voorstel omgezet tot een ontwerp MAP 7. Het ontwerp is op 17 april aan de Europese Commissie overgemaakt door Vlaams minister van Omgeving Zuhail Demir. Dat gebeurde als antwoord op de ingebrekestelling van de Vlaamse overheid door de Europese Commissie op 15 februari 2023, omwille van het uitblijven van verscherpte maatregelen tegen nitraatverontreiniging in water. De Europese Commissie stelt dat de opeenvolgende mestactieplannen voor Vlaanderen sinds 2015 niet de verwachte resultaten hebben opgeleverd en dat Vlaanderen verzuimd heeft zijn verplichting na te komen om verscherpte maatregelen te nemen zodra duidelijk werd dat de genomen maatregelen niet toereikend waren.

De Europese m.e.r.-richtlijn (2001/42/EC) brengt de verplichting mee dat een milieueffectbeoordeling moet worden uitgevoerd voor elk plan en programma die zou kunnen leiden tot activiteiten met mogelijke gevolgen voor het milieu. Dit plan-MER omvat de milieueffectenbeoordeling van het ontwerp-mestactieprogramma voor de periode 2024-2027 waarvoor het MAP 7 van kracht is.

1.2 Toetsing aan de MER-plicht en aan de MER-filosofie

De beoordeling van plannen en programma's op hun gevolgen voor het milieu wordt geregeld door het decreet van 27 april 2007 en het besluit van de Vlaamse regering van 12 oktober 2007. De bepaling of een plan of programma, onder de plan-MER-plicht valt, gebeurt in drie stappen:

- **Stap 1:** Valt het plan onder de definitie van een plan of programma zoals gedefinieerd in het Decreet houdende Algemene Bepalingen inzake Milieubeleid (DABM) ? → hiervoor moeten drie voorwaarden gelijktijdig vervuld zijn:
 - Decretale of bestuursrechtelijke bepalingen moeten voorschrijven dat een plan of programma wordt opgesteld en/of vastgesteld;
 - Het moet gaan om een plan of programma dat door een instantie op regionaal, provinciaal of lokaal niveau is opgesteld;
 - Het plan of programma moet via een instantie op regionaal, provinciaal of lokaal niveau worden vastgesteld.

De opmaak van het mestactieprogramma wordt opgelegd vanuit de Europese Nitraatrichtlijn. Het mestactieprogramma wordt opgesteld door de Vlaamse overheid en vastgesteld door de Vlaamse regering. Het MAP valt m.a.w. onder de definitie van een plan of programma.

- **Stap 2:** valt het plan onder het toepassingsgebied van het Decreet houdende Algemene Bepalingen inzake Milieubeleid (DABM?) → dit is het geval indien:
 - Het plan het kader vormt voor de toekenning van een vergunning (stedenbouwkundige, milieu-, natuur-, kap-,...) aan een project;
 - Het plan mogelijk betekenisvolle effecten heeft op speciale beschermingszones waardoor een passende beoordeling vereist is.

Het mestactieprogramma vormt in principe geen directe basis voor het toekennen van vergunningen, maar resulteert mogelijks wel in projecten waarbij een vergunning dient verleend te worden (bv. opslagcapaciteiten, ...), en de maatregelen kunnen eveneens betekenisvolle effecten hebben op speciale beschermingszones. In die zin kan gesteld worden dat het MAP onder het toepassingsgebied van het DABM valt.

- **Stap 3:** valt het plan onder de plan-MER-plicht? → Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen:
 - Plannen die “van rechtswege” plan-MER-plichtig zijn (geen voorafgaande “screening” vereist):
 - Plannen die het kader vormen voor projecten uit bijlage I, II of III van het BVR van 10 december 2004 (project-MER-plicht) én niet het gebruik regelen van een klein gebied op lokaal niveau noch een kleine wijziging inhouden én betrekking hebben op landbouw, bosbouw, visserij, energie, industrie, vervoer, afvalstoffenbeheer, waterbeheer, telecommunicatie, toerisme en ruimtelijke ordening;
 - Plannen waarvoor een passende beoordeling vereist is én niet het gebruik regelen van een klein gebied op lokaal niveau noch een kleine wijziging inhouden;
 - Plannen die niet onder de vorige categorie vallen en waarvoor geval per geval moet geoordeeld worden of ze aanzienlijke milieueffecten kunnen hebben → “screeningplicht”
 - Plannen voor noodsituaties (niet plan-MER-plichtig, maar hier niet relevant).

De lijst van MER-plichtige activiteiten is opgenomen in het Besluit van de Vlaamse Regering van 10 december 2004 (BS 17/02/2005). In dit besluit worden de projecten opgedeeld in Bijlage I-projecten (MER altijd vereist) en Bijlage II-projecten (onthefing van MER-plicht mogelijk na gemotiveerd verzoek). Door het Besluit van 1 maart 2013 wordt hieraan Bijlage III toegevoegd met de projecten die onder de project-MER-screeningsplicht vallen.

Bepaalde projecten i.k.v. het mestactieprogramma vallen onder Bijlage I of II van het BVR van 10 december 2004 (mestbewerking of -verwerking, ...) of onder Bijlage III van het BVR van 1 maart 2013. Tevens dient een passende beoordeling opgesteld te worden en zijn de vermelde maatregelen in het mestactieprogramma van toepassing over gans Vlaanderen en hebben deze betrekking op landbouw. Het mestactieprogramma dient aldus onderworpen te worden aan een volwaardige plan-MER-beoordeling.

1.3 Procedure plan-MER en verdere besluitvorming

M.b.t. de te volgen procedure voor de opmaak van de plan-MER volgens het zgn. generiek spoor is het plan-MER-decreet van 27/04/2007 (BS 20/06/2007) en het Besluit van de Vlaamse Regering van 12/10/2007 (en hun latere wijzigingen) van toepassing.

De plan-MER-procedure voor MAP 7 omvat volgende stappen:

- Opmaak van een kennisgeving door de MER-coördinator en de deskundigen;
- Volledigverklaring van de kennisgeving door het team Omgevingseffecten;
- Bekendmaking en ter inzage legging van de volledig verklaarde kennisgeving;

- aankondiging in ten minste één krant, met melding dat de kennisgeving kan geraadpleegd worden;
- ter beschikking stelling op de website van het team Omgevingseffecten en van de initiatiefnemer (VLM);
- inkijken van de kennisgeving in het gemeentehuis van de gemeenten;
- Bundeling (door het team Omgevingseffecten) van eventuele vragen en opmerkingen, geformuleerd tijdens de ter inzage legging en de raadpleging van de bevoegde instanties;
- Bespreking in de zgn. richtlijnenvergadering met de administraties, de erkende deskundigen en de initiatiefnemer van de kennisgeving en van de bij de ter inzage legging en raadpleging gemaakte vragen en opmerkingen;
- Opmaak van de MER-richtlijnen door het team Omgevingseffecten;
- Opmaak van het Ontwerp plan-MER welke samen met het ontwerpplan of –programma in openbaar onderzoek gaat;
- Aanvraag van de adviezen aan de adviesinstanties door de initiatiefnemer;
- Bezorgen van de opmerkingen en adviezen en het voltooide plan-MER aan het team Omgevingseffecten;
- Goedkeuringsonderzoek van het definitief plan-MER door het team Omgevingseffecten;
- Goedkeuring van het plan-MER door het team Omgevingseffecten, uiterlijk voor de definitieve vaststelling van het plan.

De eerste stap in de plan-MER-procedure is dus de opmaak van een kennisgeving. De doelstellingen van deze nota zijn de volgende:

- Verschaffen van voldoende informatie omtrent het plan en zijn alternatieven, en omtrent de te bestuderen effecten, zodat de burger en de administraties (tijdens de ter inzage legging en raadpleging) kunnen nagaan wat er zal bestudeerd worden en of de geplande MER-studie de te verwachten effecten voldoende zal bestuderen.
- Voldoende duidelijk aangeven wat de intenties van de plan-MER-studie zijn (welke effecten zullen bestudeerd worden en op welke manier?), zodat de kennisgeving bij de beoordeling van het ontwerp-MER door het team Omgevingseffecten kan gebruikt worden als controlemiddel (zijn alle effecten wel degelijk bestudeerd en beschreven zoals aangegeven in de kennisgeving ?).

Tijdens de 60 dagen van de ter inzage legging heeft eenieder de mogelijkheid om opmerkingen of suggesties te doen over hoe het milieueffectrapport zal opgesteld worden. Formele bezwaarschriften en petitie tegen het plan kunnen niet ingediend worden in dit stadium van het plan. Dat kan wel later tijdens het openbaar onderzoek van het beleidsplan zelf. U kan dan gebruik maken van het milieueffectrapport om uw bezwaren beter te onderbouwen.

Wat kan uw inspraakreactie wel bevatten:

- **mogelijke planalternatieven of -varianten die niet in de kennisgeving vermeld worden en waarvan u vindt dat ze mee moeten onderzocht worden**
- **mogelijke milieueffecten waarvan niet in de kennisgeving vermeld wordt dat ze onderzocht zullen worden**
- **bepaalde aandachtspunten en gebieden waarop het plan een impact kan hebben en waarvan de kennisgeving geen melding maakt.**

Belangrijk is om vooral opmerkingen te maken vanuit uw eigen ervaring, inzicht en kennis van uw omgeving. Reacties zoals "ik ben tegen het plan", "ik wil niet dat het plan doorgaat",... zijn begrijpelijke reacties, maar bieden inhoudelijk geen meerwaarde voor het milieu-onderzoek.

1.4 Totstandkoming van het rapport

In het plan-MER komen volgende MER-disciplines aan bod:

- oppervlaktewater;
- bodem en grondwater;
- lucht en klimaat;
- biodiversiteit;
- landschap, bouwkundig erfgoed en archeologie;
- mens, deeldisciplines ruimtelijke aspecten en mobiliteit;
- geluid en trillingen.

De opmaak van het MER gebeurt door verschillende experts onder toezicht van een erkend MER-coördinator.

Aan het rapport werken volgende deskundigen mee:

Interne deskundigen

De interne deskundigen zijn verantwoordelijk voor of betrokken bij de opmaak van het plan en bij de nodige administratieve procedures. Specifiek bij deze kennisgeving stonden zij in voor de aanlevering van de basisgegevens en het nalezen van het document. De interne deskundigen van de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) zijn Els Lesage en Elias Rito.

Externe deskundigen

De externe deskundigen stonden in voor de opmaak van de kennisgevingsnota. Hiervoor werd voor een belangrijk deel gesteund op gegevens aangeleverd door de interne deskundigen. De redactie van de nota gebeurde door Stijn Buytaert en Inge Van der Mueren. De beschrijving van de verschillende disciplines gebeurde mede door de verschillende experts. De deskundigen die optreden voor dit MER zijn:

Deskundige	Discipline
Inge Van der Mueren	Coördinator (GOP/ERK/MERCO/2019/00002) Bodem Water
Marleen Coetsiers	Water
Paul Arts	Mens – ruimtelijke aspecten en gezondheid Landschap, bouwkundig erfgoed en archeologie Mobiliteit Geluid en trillingen
Sofie Claerbout	Biodiversiteit
Dirk Dermaux	Lucht
Marijke Verhasselt	Klimaat
Stijn Buytaert	Ondersteuning diverse disciplines

2 Planbeschrijving

2.1 Totstandkoming van het plan

De Europese Nitraatrichtlijn (91/676/EEG) heeft als doel het oppervlakte- en grondwater te beschermen tegen nitraten uit agrarische bronnen. Alle lidstaten moeten deze richtlijn implementeren in de eigen nationale wetgeving. In Vlaanderen wordt uitvoering gegeven aan de Nitraatrichtlijn via het Mestdecreet.

Met MAP 7, voortbouwend op MAP 6 (2019-2022) ambieert de Vlaamse Overheid een reductie van de nutriëntenverliezen uit land- en tuinbouw om de waterkwaliteit in lijn te brengen met de Europese doelstellingen, voor zover landbouw daarvoor verantwoordelijk is. Zoals aangegeven in §1.3 kwam het plan tot stand na een intensief overlegproces tussen relevante stakeholders en middenveldorganisaties, zijnde de milieu-, natuur- en de landbouworganisaties. Het voorliggend ontwerp MAP 7 is een onderhandeld resultaat, waarin de nodige evenwichten bereikt werden en waarvoor draagvlak is bij zowel de milieu-, natuur- als de landbouwsector. Hun resultaat is voor hun één en ondeelbaar en dient in zijn geheel uitgevoerd te worden of desgevallend in onderlinge samenspraak worden bijgestuurd.

De aanpak vertrekt van een systeembenadering waarbij negatieve en positieve effecten naar andere milieucompartimenten en de bijdrage op het realiseren van de verschillende milieudoelen in beeld worden gebracht. In deze systeembenadering worden de volgende beleidsvelden beschouwd (niet-limitatief):

- Stikstofbeleid zijnde de programmatische aanpak stikstof (PAS)
- Klimaatbeleid
- Gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) en ruimer landbouwbeleid
- Biodiversiteitsbeleid
- Gezondheidsbeleid
- Erosiebeleid
- Drainagebeleid
- Drinkwater

Er wordt gestreefd om de maatregelen van dit plan te laten ingaan op 1 januari 2024.

Een aantal zaken in dit plan verdienen nog verdere uitwerking en verdieping. Daartoe wordt een opvolgingsorgaan opgericht dat deze zaken zal behartigen. In het plan wordt aangegeven welke rol, taken en elementen dit opvolgingsorgaan zal opnemen gedurende de looptijd van MAP 7.

Het plan is overgemaakt aan de Europese Commissie. Bemerkingen vanuit de Europese Commissie die aan de Vlaamse overheid worden overgemaakt, worden aan de milieu- en landbouworganisaties teruggekoppeld. Zij wensen betrokken te worden tijdens het verdere overleg met de Europese Commissie.

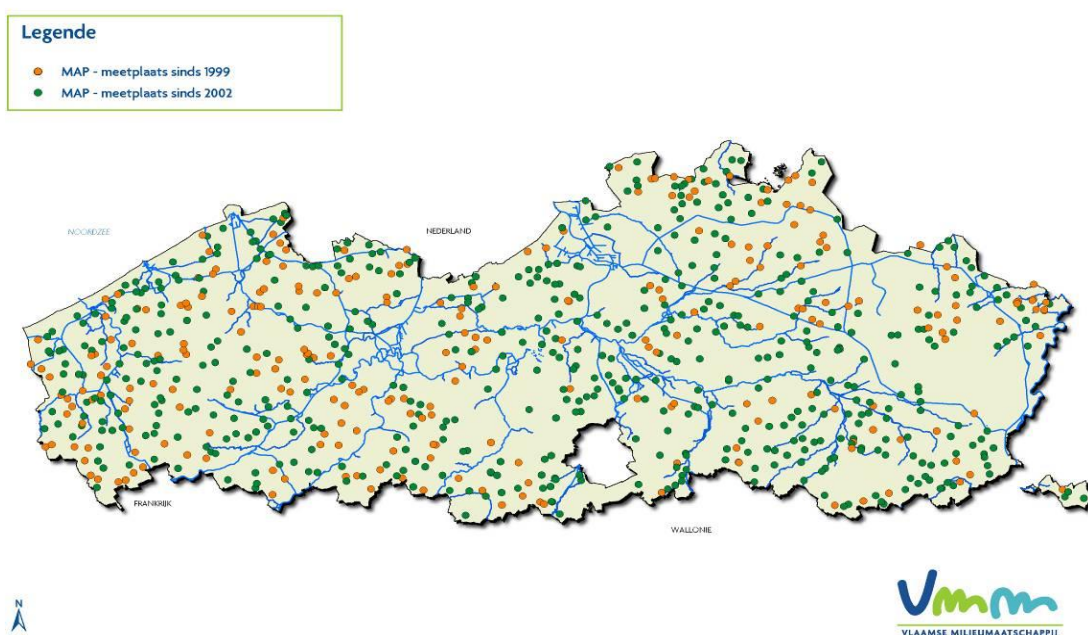
Het ontwerp 7de actieprogramma in uitvoering van de Nitraatrichtlijn kan via onderstaande link geraadpleegd worden:

[Beslissingen van de Vlaamse Regering | Vlaanderen.be](#)

2.2 Werkingsgebied

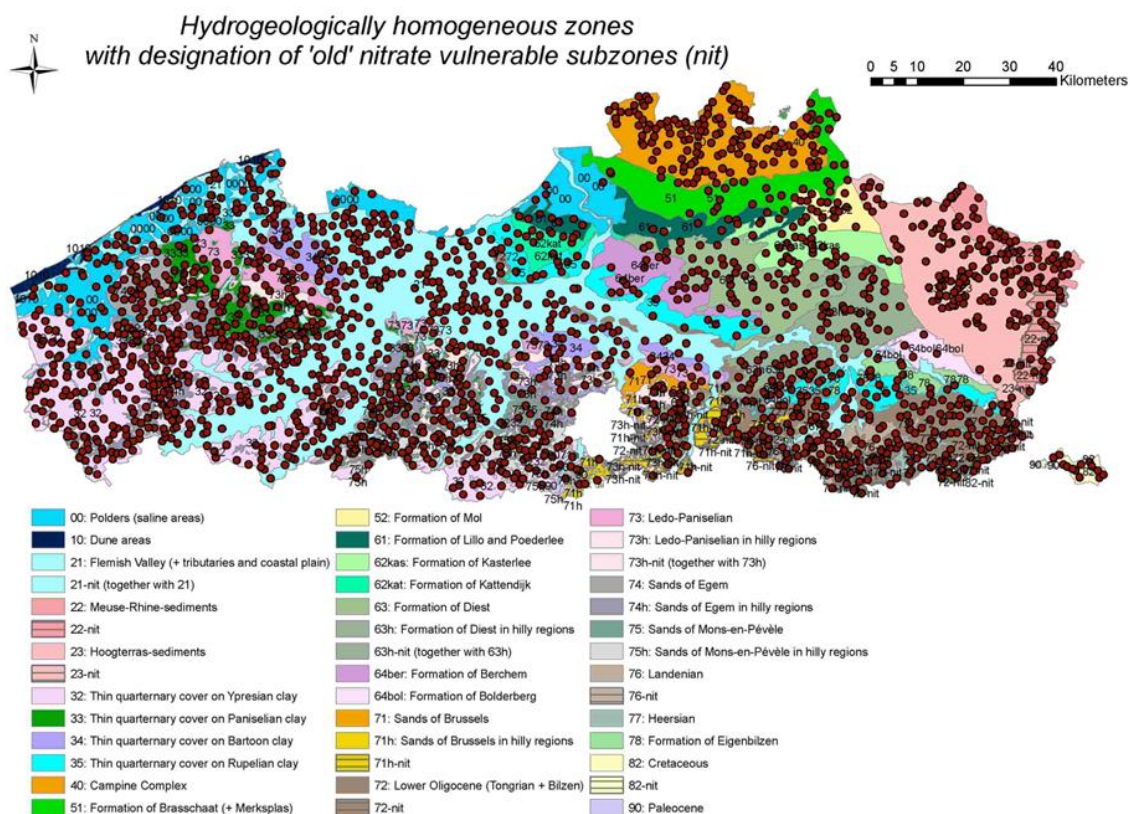
Het mestactieplan is van toepassing op alle landbouwbedrijven en –percelen over het hele Vlaamse grondgebied. De monitoring van de oppervlaktewaterkwaliteit in landbouwgebied gebeurt o.b.v. de meetresultaten van het zgn. MAP-meetnet (zie Figuur 1) . In principe wordt de waterkwaliteit maandelijks bepaald per meetpunt, maar de meetfrequentie ligt lager in meetpunten waar reeds een consistent goede waterkwaliteit wordt geregistreerd. De meetresultaten worden geanalyseerd op meerdere niveaus: heel Vlaanderen, per rivierbekken (11) en per afstroomzone van Vlaams waterlichaam. Ondanks de dichtheid van beide meetnetten, zijn de afstroomgebieden naar deze meetpunten niet gebiedsdekkend. De meetresultaten zijn dan ook een steekproef van de waterkwaliteit in landbouwgebied.

MAP - meetplaatsen sinds 1999 en 2002

Figuur 1: MAP-meetplaatsen sinds 1999 en 2002

Inzake grondwater wordt de geografische basiseenheid gevormd door de zgn. HHZ (hydrogeologisch homogene zones, zie Figuur 2). Dit zijn zones waarbinnen een vergelijkbare manier van transport en afbraak van nitraat in de aanwezige bovenste watervoerende lagen wordt verwacht.

Figuur 2: Hydrogeologisch homogene zones (HHG) in Vlaanderen

2.3 Doelstellingen van het Mestactieplan

Vlaanderen ambieert met het 7de actieprogramma in uitvoering van de Nitraatrichtlijn de nodige maatregelen te nemen om de **nutriëntenverliezen uit land- en tuinbouw te reduceren en aldus de waterkwaliteit in lijn met de Europese doelen te brengen**, zoals voorzien in de Europese wetgeving met name de Nitraatrichtlijn, Kaderrichtlijn Water en de Drinkwaterrichtlijn en binnen de timing en bepalingen van deze richtlijnen, voor zover landbouw daar verantwoordelijk voor is. Het verbeteren van de bodemkwaliteit en biodiversiteit worden als belangrijke voorwaarden meegenomen. De maatregelen mogen geen negatieve impact hebben op de bodemkwaliteit.

2.3.1 Oppervlaktewater

Om de trends in oppervlaktewaterkwaliteit te monitoren en gebiedsgericht te kunnen beoordelen, wordt uitgegaan van de afbakening van afstroomzones van de Vlaamse waterlichamen, met een indeling naargelang de doelafstand zoals in MAP 6 beschreven. De gemiddelde nitraatconcentratie van de MAP-meetpunten in een bepaalde afstroomzone is zo een sleutelindicator om de globale impact van de landbouw op de oppervlaktewaterkwaliteit in die bepaalde afstroomzone te beoordelen en het beleid te evalueren.

In MAP 6 werd uitgebreid onderbouwd dat de **streefwaarde voor gemiddelde nitraatconcentratie 18 mg nitraat/l** bedraagt. Deze streefwaarde is afgeleid op basis van data-analyse en is de vertaalslag van de grenswaarde voor nitraatstikstof tussen een goede en matige toestand van de oppervlaktewaterkwaliteit vanuit de Kaderrichtlijn Water. Deze grenswaarde bedraagt 10 mg nitraatstikstof/l, wat overeenkomt met 44,3 mg nitraat/l, als 90ste percentielwaarde. Dit betekent concreet dat 90% van de metingen moet voldoen aan deze waarde.

In het verleden werd tot en met winterjaar 2013-2014 een dalende trend in gemiddelde nitraatconcentraties en percentage meetplaatsen met minstens één normoverschrijding van 50 mg nitraat/l vastgesteld. Na de stagnatie tot winterjaar 2016-2017 steeg het aantal normoverschrijdingen en gemiddelde concentraties voor nitraat weer. In 2021 waren de weersomstandigheden opnieuw gunstiger waardoor het percentage meetpunten met een overschrijding van 50 mg nitraat/l weer daalde.

MAP 6 stelde als doel voorop dat in afstroomzones waar de doelstelling nog niet bereikt is, een verlaging van minstens 4 mg nitraat per liter moest gerealiseerd worden en dat tegen 2027 alle maatregelen getroffen moeten worden om op termijn de gemiddelde nitraatconcentratie beneden 18 mg nitraat/l te verkrijgen. In MAP7 wordt deze doelstelling overgenomen en verstrengd, waarbij **de doelstelling voor gemiddelde nitraatconcentratie tegen 2027 moet bereikt zijn.**

Voor **fosfor** wordt in het formuleren van de doelstelling rekening gehouden met de buffering en vertraging van de concentratiewijzigingen in het natuurlijk systeem. Daarom wordt er in het plan opgelegd dat **het percentage MAP-meetpunten dat aan de milieukwaliteitsnorm voldoet dezelfde verbeterende trend moet realiseren als de voorbije jaren.**

2.3.2 Grondwater

Net zoals bij oppervlaktewater, worden bij de beoordeling van de grondwaterkwaliteit voor het vastleggen van gebiedspecifieke maatregelen, ook de afstroomzones van de Vlaamse waterlichamen gebruikt als geografische basiseenheid. Dit om met een voldoende fijnmazig systeem te kunnen werken voor gebiedsgerichte acties en zo geen grote eenheden te moeten afbakenen. Een tweede, meer pragmatische reden voor het gebruik van de afstroomzones is om de maatregelen voor oppervlaktewater en grondwater beter op elkaar te kunnen afstemmen.

Als indicator voor de grondwaterkwaliteit wordt de gemiddelde nitraatconcentratie in de bovenste filter van de grondwatermeetpunten gebruikt. Op deze manier kan de globale impact van de landbouw op de grondwaterkwaliteit beoordeeld worden. Omdat de relatie tussen bemesting en grondwater complex is en beïnvloed wordt door processen in de ondergrond, de reistijd naar het grondwater en de kwetsbaarheid van de freatische grondwaterlagen, is het niet aangewezen om bij een gebiedsgerichte differentiatie op afstroomzoneniveau enkel rekening te houden met de huidige toestand. Daarom wordt voor grondwater ook gebruik gemaakt van de meest recente vierjaarlijkse trend in de gemiddelde nitraatconcentratie, samen met de actuele toestand, om de evolutie van de nitraatconcentratie te beoordelen.

In MAP 6 werd het doel vooropgesteld om een globale dalende trend in alle afstroomzones met onvoldoende grondwaterkwaliteit van minstens 0,75 mg nitraat/l per jaar te realiseren. Dat komt overeen met een reductie van 3 mg nitraat/l over de volledige planperiode van 4 jaar. Deze doelstelling wordt verdergezet in MAP 7 waardoor **over een periode van 8 jaar een daling gerealiseerd wordt van 6 mg nitraat /l t.o.v. de start van MAP 6 in alle afstroomzones met onvoldoende grondwaterkwaliteit. Voor afstroomzones waar de grondwaterkwaliteit in de looptijd van MAP 6 en MAP 7 achteruitgaat, moet de grondwaterkwaliteit jaarlijks met minstens 0,75 mg nitraat/l per jaar verbeteren.**

2.4 Maatregelen

De maatregelen binnen het MAP 7 die uitgewerkt worden om de vooropgestelde doelen te bereiken bouwen voort op MAP 6, waarvoor reeds een plan-MER werd opgesteld. Er worden evenwel een reeks aanpassingen en toevoegingen aangebracht conform de huidige doelstellingen in MAP 7. Elke MAP-maatregel impliceert acties die overal in Vlaanderen kunnen uitgevoerd worden. De maatregelen van MAP 7 zetten in op volgende hoofdlijnen:

1. Generieke maatregelen ter verbetering van de waterkwaliteit

2. Gebiedsgerichte maatregelen in gebieden met slechte waterkwaliteit
3. Specifiek gebiedsgericht beleid in gebieden die extra bescherming vragen
4. Maatregelen ter verbetering van de bodemkwaliteit
5. Implementatie versterken door monitoring, handhaving en begeleiding

In de hierna volgende paragrafen wordt het maatregelenpakket van MAP 7 op hoofdlijnen verder voorgesteld. Hierbij zal gefocust worden op wijzigingen ten opzichte van MAP 6.

2.4.1 **Generieke maatregelen ter verbetering van de waterkwaliteit**

Afname van de veestapel

De daling van de veestapel wordt toegevoegd aan het maatregelenpakket van MAP 7 en wordt voornamelijk gerealiseerd met verschillende maatregelen naar de opnemingsin het besluit van de Vlaamse regering tot vaststelling van een Programmatische aanpak stikstof (PAS) van 10 maart 2023.

Verder mag er geen verdere concentratie van vee in veedichte gebieden zijn en zullen stimulerende maatregelen voor grondgebonden bedrijven (individuele bedrijven of samenwerking van bedrijven) genomen worden.

Correcte bepaling mestproductie

Een correcte bepaling van de mestproductie is belangrijk. Op basis van wetenschappelijk onderzoek, kunnen de uitscheidingscijfers aangepast worden.

Aangepaste bedrijfsbenadering voor bemesting

De bedrijfsbenadering voor bemesting uit MAP 5, verder gezet tijdens MAP 6, wordt aangepast en verstrengd. Tijdens MAP 6 kon er op perceelniveau tot maximaal 200% van de stikstofbemestingsnorm worden afgeweken. Hierbij wordt volgende verstrenging ingevoerd:

- De mogelijkheid om op perceelniveau af te wijken van de maximale bemestingsnorm voor werkzame stikstof, wordt beperkt tot 125%.
- De mogelijkheid om op perceelniveau af te wijken van de maximale bemestingsnorm voor stikstof uit dierlijke mest, wordt beperkt tot 150% voor vloeibare meststoffen (zoals mengmest, dunne fractie en effluent uit de mestverwerking) en tot 200% voor vaste mest zoals stalmest, champost, en boerderijcompost. Bij deze mestsoorten wordt rekening gehouden met de respectievelijke werkingscoëfficiënten.

De bestaande uitzonderingen waar de bedrijfsbenadering niet van toepassing is, blijven behouden.

Kwalitatieve bemestingsadviesing

Een correct bemestingsadvies is een sleutelement voor een duurzame bemesting. Een goed bemestingsadvies houdt rekening met het '6J' principe: naast de bemestingsdosis is het van belang om landbouwers ook te adviseren betreffende het juiste tijdstip van de bemesting, de juiste mestsoort, de juiste bemestingstechniek, de juiste plaats van bemesting en de juiste teeltkeuze om uitspoeling van nutriënten tegen te gaan. In MAP 7 worden een aantal vastgestelde pijnpunten in de huidige bemestingsadviesing aangepakt. De adviesing zal meer gestructureerd verlopen en wetenschappelijk geëvalueerd worden. Bovendien wordt bekeken hoe of de bemestingsadviesende instanties en zelfstandige adviseurs gecertificeerd kunnen worden en onderworpen worden aan een kwaliteitsborgingssysteem.

Effectievere en uniforme bufferstroken

Verschuivende wetgevende kaders hebben een invloed op de afstandsregels tot de waterlopen: het Mestdecreet, het decreet Integraal Waterbeleid en het GLB strategisch plan (voor landbouwers die

rechtstreekse betalingen ontvangen of die steun krijgen voor het nemen van agromilieuklimaatmaatregelen).

Om de regeling eenvoudiger, effectiever en beter handhaafbaar te maken, voert MAP 7 aangepaste bufferstroken in langs VHA-waterlopen, waarop geen bemesting en gewasbeschermingsmiddelen mag toegepast worden, en waarop een meerjarig buffergewas aanwezig is of die ingericht worden als een niet productieve strook. De breedte van de bufferstrook varieert van 3 tot 5 m, afhankelijk van het gewas, het gebiedstype en de eventuele ligging in natuurgebied.

De maximale bemestingsnormen gelden voor het deel van het perceel, zonder de oppervlakte van de te respecteren bemestingsvrije bufferstrook.

In de bufferstrook mogen enkel meerjarige buffergewassen aanwezig zijn, zoals gras, voedergewassen en houtige gewassen, of de bufferstrook mag worden ingericht als een niet productieve strook. Op bufferstroken met grasland is maaien en afvoer van het maaisel toegelaten. Op bufferstroken palend aan grasland is bemesting door directe uitscheiding van begrazers toegelaten. Grondbewerking is niet toegelaten tenzij het nodig is het meerjarig buffergewas te vernieuwen of om probleemkruiden mechanisch pleksgewijs aan te pakken. De bufferstrook mag gebruikt worden als wendakker.

Het Mestdecreet en waterwetboek moeten aangepast worden conform deze bepalingen. Vóór 30 juni 2023 zal hiervoor dan ook een wijzigingstraject voor het GLB Strategisch Plan opgestart worden.

Uitrijperiode beter afstemmen op de groeiperiode van de gewassen

MAP 7 zal de uitrijperiode verstrengen ten opzichte van MAP 6. Bij de teelt van maïs en late aardappelen zonder voortteelt, wordt de start van de uitrijperiode verlaagd van 16 februari naar 16 maart. De uitrijperiode voor effluenten uit mestverwerking wordt ingekort tot eind augustus (15 oktober in de Polders). Er wordt voorzien in een overgangperiode van 1 jaar voor 2024 om te voorzien in voldoende opslagcapaciteit. Tijdens deze overgangperiode worden bijkomende voorwaarden opgelegd aan het uitrijden van effluent.

Aangepaste aanwendings technieken om stikstofverliezen te beperken

De volgende aanpassingen voor de emissiearme aanwending van meststoffen zoals voorzien in het luchtbeleidsplan worden in uitvoering gebracht via MAP 7: (1) injectie of direct onderwerken van vloeibare dierlijke mest na breedwerpig spreiden, (2) emissiearm aanwenden van ureum-houdende kunstmeststoffen.

Op grasland wordt niet langer of toch zo weinig mogelijk met sleepslangen gewerkt. Sleepslangen (en ook de sleepvoet en sleufkouter) blijven toegelaten op grasland enkel tot 30/06 en altijd in de Polders en op historisch permanent grasland in natuurgebieden. Kunstmest wordt verplicht uitgereden met een kantenstrooier of een equivalente techniek. Biologische pluimveemest op gras en graan kan worden toegepast mits op graan de mest wordt ingewerkt in de bodem met een wiedege.

Bijkomende maatregelen voor nitraatgevoelige teelten

De landbouworganisaties en afnemers uit de aardappel- en groentesector werken een charter uit in samenspraak met de natuur- en milieuorganisaties en mogelijk andere partijen. Het charter bevat afspraken om concrete stappen te zetten richting duurzamere bemestingspraktijken, goede landbouwpraktijken en teeltsystemen, met een werkagenda en rapportage op regelmatige tijdstippen. Daarnaast wordt een actieplan uitgewerkt met specifieke maatregelen voor de tuinbouwsector.

Bijkomende maatregelen voor de mestverwerking

In MAP 7 zal een systeem van autocontrole van de mestverwerkingsinstallaties ingevoerd worden en zal de opvolging van de massa- en nutriëntenstromen naar en van mestverwerkingsinstallaties verder versterkt worden. Dit omvat onder meer de AGR-GPS opvolging van alle transporten van vloeibare dierlijke mest, en een betere opvolging van de mestsamenvatting via innovatieve technieken,

vergistingsinstallaties en emissies uit mestverwerking. De basismestverwerkingsplicht zal geëvalueerd en aangepast worden. Gelet op de verwachte afname van de mestproductie, in uitvoering van het besluit van de Vlaamse regering tot vaststelling van een programmatische aanpak stikstof, wordt geen uitbreiding van de mestverwerkingscapaciteit verwacht.

2.4.2 **Gebiedsgerichte maatregelen in gebieden met slechte waterkwaliteit**

De gebiedstype-indeling op basis van de afstroomzones uit MAP 6, wordt ook voor dit plan toegepast. Naargelang de beoordeling van de kwaliteit van het oppervlakte- en grondwater, wordt elke afstroomzone ingedeeld in één van de vier gebiedstypes. De Vlaamse Regering heeft op 31 maart definitief het besluit goedgekeurd met de nieuwe indeling van de afstroomzones in de 4 gebiedstypes die gelden in 2023 en 2024.

Als standaardmaatregel in gebiedstype 1, 2 en 3, geldt een lagere maximale bemestingsnorm voor werkzame stikstof. Nitraatgevoelige teelten krijgen grotere bemestingsreducties dan niet-nitraatgevoelige teelten. De reducties variëren van 0 tot 30% (t.o.v. de maximale bemestingsnormen uit MAP 6 in gebiedstype 0) naargelang teelt en gebiedstype.

Landbouwers kunnen de bemestingsreductie geheel of gedeeltelijk laten terugvallen door het uitvoeren van één of meerdere goede bodem-, teelt- en bemestingspraktijken die een positief effect hebben op de waterkwaliteit. Een eerste lijst van de bodem-, teelt- en bemestingspraktijken die in aanmerking komen, zal uitgewerkt worden in de loop van 2023 en zal beschikbaar zijn tegen 1 januari 2024.

De regelgeving rond vanggewassen uit MAP 6 wordt geschrapt. Via de conditionaliteit in het GLB worden verplichtingen aan de landbouwers opgelegd. Gebruikers van percelen die niet onderhevig zijn aan de conditionaliteiten van het GLB, worden in dit MAP 7 aanvullend gevat met dezelfde verplichtingen inzake bodembedekking. Vanggewassen komen ook in aanmerking om de reductie van de maximale bemestingsnormen terug te verdienen en worden op deze manier gestimuleerd.

Tot slot kunnen bedrijven vrijgesteld worden van de gebiedsgerichte maatregelen in gebiedstype 1, 2 of 3, na een positieve bedrijfsevaluatie van het nitraatresidu, op basis van alle teelten binnen het bedrijf volgens de bepalingen van MAP 6.

2.4.3 **Specifiek gebiedsgericht beleid in gebieden die extra bescherming vragen**

Conform het besluit van de Vlaamse regering tot vaststelling van een Programmatische aanpak stikstof (PAS) van 10 maart 2023 komt er een algemene nulbemesting in alle groene bestemmingen in Speciale Beschermingszones in toepassing van de Habitatrichtlijn (SBZ-H) vanaf 2028 (met uitzondering voor huiskavels). Voor de betrokken landbouwers wordt een flankerend beleid uitgewerkt. Nulbemesting betekent dat er maximaal 2 GVE/ha kunnen grazen en geen enkele andere vorm van bemesting mogelijk is. Er wordt van uit gegaan dat, conform de politieke beslissing krokusakkoord 2022, de nulbemesting ook ingevoerd wordt in VEN gebieden (met uitzondering voor huiskavels en voor ecologisch waardevol agrarisch gebied). Voor de betrokken landbouwers wordt eveneens een flankerend beleid uitgewerkt conform bovengenoemde politieke beslissing.

Het bestaand instrumentarium rond oeverzones (Ruimtelijk afwegingskader oeverzones) wordt benut om maatregelen rond verbetering van de waterkwaliteit en biodiversiteitsaspecten, te ontplooiën.

Op percelen grenzend aan ecologisch kwetsbare en zeer kwetsbare waterlopen wordt de impact van de 3 of 5 m brede bufferstrook bestudeerd.

Er worden lokale gebiedscoalities opgericht in aandachtsgebieden (zoals waterwingebieden of gebieden met de grootste doelafstand).

Er wordt wetenschappelijk onderzoek verricht naar gebieden waarbij chemische verwerking een risico vormt voor de waterkwaliteit.

2.4.4 **Maatregelen ter verbetering van de bodemkwaliteit**

MAP 7 zet in op een verhoging van het organisch koolstofgehalte door het stimuleren van stalmest en (boerderij)compost. Zo wordt het administratief kader voor het gebruik van boerderijcompost verder uitgewerkt en worden de werkingscoëfficiënten voor boerderijcompost, GFT- en groencompost vergeleken en eventueel aangepast. Het gebruik van stalmest en (boerderij)compost wordt verder gestimuleerd door een dubbele dosis op een perceel toe te staan mits het evenwicht van de mestbalans binnen het bedrijf gerespecteerd blijft. Daarnaast blijven de andere elementen voor een positieve discriminatie van boerderijcompost en stalmest uit MAP 6 gelden.

Er wordt extra onderzoek opgestart over de mate van nitraatdynamiek van percelen met een hoger organisch koolstofgehalte en er wordt een werkwijze uitgewerkt om beter rekening te houden met het organische koolstofgehalte versus het nitraatresidu in de bodem.

Verder wordt duurzaam bodembeheer ondersteund door het bodempaspoort. Dit is een digitaal dataplatform waarop landbouwers eenvoudig alle bodemgerelateerde informatie m.b.t. hun landbouwpercelen kunnen terugvinden.

Tot slot wordt het erosiebeleid momenteel verder uitgewerkt, rekening houdend met de resultaten van de evaluatie van het erosiebeleid. Er zal ingezet worden op zowel brongerichte als op remediërende maatregelen (zoals bufferstroken) op erosiegevoelige percelen. Er wordt gestreefd om dit zo snel mogelijk klaar te hebben en uiterlijk tegen de inwerkingtreding van MAP 7, aangezien dit ook een doorwerking heeft op het mestbeleid.

2.4.5 **Implementatie versterken door monitoring, handhaving en begeleiding**

Door het versterken en verder uitbouwen van bepaalde instrumenten en door de knelpunten in de implementatie en handhaving van de bestaande maatregelen aan te pakken, kan een grotere effectiviteit bereikt worden van de bestaande maatregelen. De monitoring, begeleiding en handhaving uit MAP 6 blijft ook voor dit plan van kracht. Binnen het opvolgingsorgaan wordt de discussie opgestart rond het verbeteren van de kwaliteit van de meetnetten en zullen evaluatierapporten in kader van de handhaving en begeleiding opgevolgd worden.

De begeleiding van landbouwers naar kennisoverdracht, kennisuitwisseling, sensibilisering, advisering en de begeleiding stricto sensu wordt geoptimaliseerd. Begeleiding in MAP 7 is verplicht ten gevolge van te hoge nitraatresidu's, maar andere begeleiding is vrijwillig. De begeleiding is een brede opdracht en verantwoordelijkheid die zal opgenomen worden door de betrokken partijen: de actoren in de sector en in de keten, de onderzoeksinstellingen, de bedrijfsadviseurs, alsook de overheid.

In MAP 7 zal de handhaving gericht zijn op zowel de nalevingsbevordering (vrijwillige naleving van de wetgeving stimuleren) als op het reageren op niet-naleving, inclusief het opleggen van sancties. De controleprocessen van de Mestbank omvatten administratieve controles, risicogebaseerde bedrijfsdoorlichtingen, gerichte terreincontroles en nitraatresiducontroles. MAP 7 voorziet een aantal aanpassingen aan het nitraatresidu instrument. Zo wordt het staalnameprotocol aangepast zodat de metingen accurater zijn en wordt de staalnameperiode met 14 dagen opgeschoven omwille van de wijzigende klimaatomstandigheden. Om het instrument efficiënter te maken zullen er enkel nog bedrijfsevaluaties uitgevoerd worden. Wanneer uit deze bedrijfsevaluatie blijkt dat het nitraatresidu te hoog is, worden maatregelen genomen. De maatregelen variëren van het bijhouden van teeltfiches en een bemestingsplan, over verplichte begeleiding op kosten van de landbouwer, tot het terugvallen op de strengste bemestingsnormen en een financiële sanctie, naargelang de hoogte en frequentie van overschrijding. Specifieke accenten inzake handhaving in MAP 7 zijn de effectieve digitale kunstmestregistratie, de handhaving van de goede teelt-, bemestings- en bodempraktijken in het gebiedsgericht beleid, de handhaving van de bufferstrook langs waterlopen, de versterkte handhaving van erosie maatregelen en van de mestverwerking.

3 Juridische, administratieve en beleidsmatige situering

3.1 Overzicht juridische en beleidsmatige context

In onderstaande tabel worden zowel de juridische als de beleidsmatige randvoorwaarden opgesomd die van belang zijn bij de opmaak van een milieubeoordeling. Het grootste deel van deze regelgeving heeft betrekking op concrete projecten of gebieden. In onderhavige studie wordt echter een globaal beleidsprogramma geëvalueerd, waarin geen acties voorkomen die in dit stadium reeds concreet lokaliseerbaar zijn. De milieubeoordeling zal daarom vnl. neerkomen op het aangeven van een “checklist” van relevante wetgeving waar per actie (mogelijks) aandacht aan zal moeten besteed worden. De belangrijkste wetgeving die relevant kan zijn t.a.v. het Mestactieprogramma wordt in onderstaande tabel in het vet weergegeven.

Tabel 1: Tabel met juridische en beleidsmatige randvoorwaarden

Randvoorwaarde		Relevantie
Juridische randvoorwaarden		
Milieuhygiëne		
OV-decreet en OV-besluit	OV-besluit is een uitvoeringsbesluit van het omgevingsvergunningsdecreet. Hierin worden de procedures voor de meldingen en omgevingsvergunningsaanvragen vastgelegd.	Generieke randvoorwaarde
VLAREM II	Hierin worden de algemene en sectorale voorwaarden beschreven waaraan vergunningsplichtige activiteiten moeten voldoen. Daarnaast bevat dit besluit ook de milieukwaliteitsnormen voor oppervlaktewater, grondwater, lucht, geluid, bodem.	Generieke randvoorwaarde
VLAREMA en Materialendecreet	Het uitvoeringsbesluit van het materialendecreet is gekend als het VLAREMA (Vlaams reglement betreffende het duurzaam beheer van materiaalkringlopen en afvalstoffen). Het heeft als doelstelling de gezondheid van de mens en het milieu te beschermen tegen de schadelijke invloed van afvalstoffen en de verspilling van grondstoffen en energie tegen te gaan.	Relevant voor mestverwerking – algemeen voor alle disciplines
VLAREBO en Bodemsaneringsdecreet	Het decreet voorziet o.a. in een regeling voor de identificatie en een register van verontreinigde gronden, een regeling voor nieuwe en historische bodemverontreiniging en een regeling voor de overdracht van gronden. Het VLAREBO (Vlaams Reglement betreffende de bodemsanering) is het uitvoeringsbesluit van het bodemsaneringsdecreet.	Generieke randvoorwaarde

IPPC Richtlijn – IED Richtlijn
(2010/75/EU)

De Integrated Pollution Prevention and Control (IPPC) Richtlijn creëert een kader voor vergunningen en vergunningsvoorwaarden voor grote industriële installaties. Ze heeft als doel de emissies en verontreinigingen van deze installaties te beperken. Een belangrijk principe hierbij is dat de beste beschikbare technieken (BBT) moeten toegepast worden. Deze zijn beschreven voor verschillende sectoren en activiteiten in BREF's, een Europees referentiedocument dat BBT-technieken definieert. In Vlaanderen wordt uitvoering gegeven aan de IPPC-richtlijn via VLAREM.

IPPC Richtlijn – IED
Richtlijn (2010/75/EU)

Water

Kaderrichtlijn Water (KRLW)	<p>De Europese Kaderrichtlijn Water (2000/60/EG) is van kracht sinds 22/12/2002. Ze vormt het raamwerk voor het integraal waterbeleid van de Europese Unie en haar lidstaten.</p> <p>De Kaderrichtlijn Water vormt het kader voor het beleid inzake waterkwaliteit en waterkwantiteit, dit voor alle sectoren en waaronder dus ook de landbouw. Voor de landbouw is hierbij een link met de Nitraatrichtlijn.</p> <p>Het doel van Kaderrichtlijn Water is het bereiken van een goede toestand van het oppervlakte- en grondwater tegen 2015, dit zowel kwantitatief als kwalitatief. Hierbij is termijnverlenging mogelijk tot 2021 en 2027. Tevens dient achteruitgang te worden voorkomen.</p> <p>In Vlaanderen gebeurde de omzetting van deze richtlijn via het Decreet Integraal Waterbeleid.</p> <p><i>De maatregelen die worden genomen ter uitvoering van de Nitraatrichtlijn in combinatie met de andere maatregelen die worden genomen in de stroomgebiedbeheerplannen in uitvoering van de Kaderrichtlijn Water, zullen bijdragen tot het bereiken van de doelstellingen van beide richtlijnen.</i></p>	Relevant voor discipline water
-----------------------------	---	--------------------------------

Stroomgebiedbeheerplannen (2022-2027)	<p>Het stroomgebiedbeheerplan bepaalt de hoofdlijnen van het integraal waterbeleid voor het desbetreffende stroomgebieddistrict, met inbegrip van de voorgenomen maatregelen, middelen en termijnen. Onderdelen van het plan kunnen bindend zijn voor entiteiten die belast zijn met taken van openbaar nut. Op Vlaams gebied situeren zich de stroomgebieden Schelde en Maas.</p> <p>Op 1 juli 2022 keurde de Vlaamse Regering de nieuwe SGBP goed. Het SGBP bevat per waterlichaam doelstellingen en een maatregelenprogramma.</p>	<p>Opgenomen als ontwikkelingsscenario en te toetsen beleidsplan</p>
Grondwaterrichtlijn	<p>Het doel van de Grondwaterrichtlijn (2006/118/EG) is het vaststellen van specifieke maatregelen ter voorkoming en beheersing van grondwaterverontreinigingen. Onderdelen hiervan zijn: vaststellen van criteria voor de beoordeling van de goede chemische toestand van het grondwater en vaststellen van criteria voor significante en aanhoudende stijgende trends en de omkering daarvan. Voor nitraat is de kwaliteitsnorm vastgesteld op 50 mg/l.</p>	<p>Relevant voor discipline (grond)water</p>
<p>Decreet Integraal Waterbeleid (gewijzigd door het Besluit van de Vlaamse Regering houdende een coördinatie van de waterregelgeving en tot wijziging van het decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid, de Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening van 15 mei 2009 en het decreet van 24 februari 2017 betreffende onteigening voor het algemeen nut van 15 juni 2018)</p>	<p>In uitvoering van de Europese Kaderrichtlijn Water werd het Decreet Integraal Waterbeleid aangenomen door het Vlaams Parlement. De Vlaamse overheid streeft naar duurzame ontwikkeling van de watersystemen in Vlaanderen.</p> <p>Een van de elementen uit het decreet is de 'watertoets'. De watertoets houdt in dat bij de beslissing over een vergunning, plan of programma, rekening gehouden wordt met de mogelijke nadelige gevolgen ervan voor het watersysteem en voor de functies die het watersysteem vervult.</p> <p>Vanaf 1 januari 2023 is de vernieuwde watertoets en informatieplicht rond overstromingsgevoeligheid van kracht. De bevoegde minister keurde een nieuwe omzendbrief goed met richtlijnen voor de toepassing van een klimaatbestendige watertoets en de vrijwaring van het waterbergend vermogen in signaalgebieden (OMG/2022/01). Deze omzendbrief vervangt de omzendbrief LNE/2015/2 over de toepassing van de watertoets in signaalgebieden en effectief overstromingsgevoelige gebieden.</p>	<p>Relevant voor discipline water</p>

<p>Besluit inzake hemelwaterputten, infiltratievoorzieningen, buffervoorzieningen en gescheiden lozing van afvalwater en hemelwater</p>	<p>Het algemeen uitgangsprincipe hierbij is dat regenwater in eerste instantie zoveel mogelijk gebruikt wordt. In tweede instantie moet het resterende gedeelte van het hemelwater worden geïnfiltreerd of gebufferd, zodat in laatste instantie slechts een beperkte hoeveelheid water met een vertraging wordt afgevoerd. De plaatsing van de overloop van de hemelwaterput en de infiltratievoorziening dient aan dit principe te beantwoorden.</p>	<p>Niet relevant – projectniveau</p>
	<p>Vanaf 29 september 2016 moet elk op te richten gebouw, constructie of aan te leggen verharding groter dan 40 m² aan de normen van de verordening voldoen, ook als deze vrijgesteld is van stedenbouwkundige vergunningsplicht. De plaatsing van een infiltratievoorziening is dan verplicht als het goed (perceel) groter is dan 250 m². Op 10 februari 2023 keurde de Vlaamse Regering de nieuwe verordening goed, die de regelgeving van 2013 vervangt. De nieuwe verordening treedt in werking op 2 oktober 2023 en is van toepassing op vergunningsaanvragen en meldingen die worden ingediend vanaf die datum. De verplichtingen zijn eveneens van toepassing op het openbaar domein en dit voor vergunningen ingediend vanaf 7 januari 2025.</p>	
	<p>In de nieuwe verordening valt o.m. de drempel om aan de verordening te voldoen (40 m² verharding) weg en wordt de drempel om infiltratie te voorzien lager (80 m² i.p.v. 250 m²).</p>	
<p>Grondwaterdecreet en uitvoeringsbesluiten</p>	<p>Het grondwaterdecreet voorziet in de afbakening van waterwingebieden en beschermingszones. De grondwatervergunning is geïntegreerd in de omgevingsvergunning.</p>	<p>Relevant voor discipline (grond)water</p>
<p>Besluit betreffende indeling en kwaliteitsdoelstellingen waterlopen</p>	<p>De wet op bescherming van de oppervlaktewateren tegen verontreiniging legt de basis voor o.a. milieukwaliteitsnormen. Een besluit van de Vlaamse Regering duidt de verschillende bestemmingen van de oppervlaktewateren aan (drinkwater, zwemwater, viswater, schelpdierwater). De milieukwaliteitsnormen voor de verschillende bestemmingen zijn opgenomen in Vlarem II. Voor het bepalen van de milieukwaliteitsnormen van de oppervlaktewaterlichamen en grondwater, worden de waterlopen ingedeeld in de verschillende types waterlopen overeenkomstig aan de stroomgebiedbeheerplannen.</p>	<p>Relevant voor discipline (oppervlakte)water</p>

Wet betreffende onbevaarbare waterlopen	<p>Onbevaarbare waterlopen worden ingedeeld in 3 categorieën:</p> <ul style="list-style-type: none"> -categorie 1 (bevoegdheid VMM) -categorie 2 (bevoegdheid provincie of bestuur polder/watering indien behorende tot hun ambtsgebied) -categorie 3 (bevoegdheid gemeente of bestuur polder/watering indien behorende tot hun ambtsgebied) <p>De niet geklasseerde waterlopen vallen onder de bevoegdheid van de eigenaars van de percelen.</p> <p>Voor de publieke grachten hebben de gemeenten, polders en wateringen, onder meer de volgende verplichting om de begroeiingen te onderhouden volgens de code van goede natuurpraktijk voor het beheer van waterlopen en de publieke grachten in stand te houden in functie van de doelstellingen van het integraal waterbeleid.</p>	Relevant voor discipline bodem en (oppervlakte)water
Besluit betreffende bevaarbare waterlopen	Bevaarbare waterlopen vallen onder de bevoegdheid van het Vlaams Gewest.	Niet relevant voor plan
Wet betreffende wateringën; Wet betreffende de polders	Openbare besturen die in hun ambtsgebied instaan voor de waterbeheersing. Ze zijn o.a. verantwoordelijk voor de onderhouds- en aanpassingswerken voor de waterlopen van 2 ^e en 3 ^e categorie (en ingeschreven niet-geklasseerde waterlopen) binnen hun ambtsgebied.	Niet relevant voor plan

Erosiebesluit

Op 8 mei 2009 keurde de Vlaamse Regering een nieuw besluit betreffende de erosiebestrijding goed. Op 26 februari 2010 keurde de Vlaamse Regering ook een wijziging van het Erosiebesluit goed, die de administratieve procedure voor het aanvragen van een subsidie vereenvoudigt en verkort.

Het besluit omvat de goedkeuring voor subsidies voor het opstellen van gemeentelijke erosiebestrijdingsplannen. Bovendien ontvangt de gemeente subsidie voor het aanstellen van een externe erosiecoördinator.

Daarnaast verleent het erosiebesluit subsidies voor het uitvoeren van kleinschalige erosiebestrijdingswerken. Als voorwaarde geldt dat de aangelegde maatregelen minstens 20 jaar in stand worden gehouden.

Maatregelen die het afstromende water en sediment tegenhouden aan de perceelsrand, zoals grasbufferstroken, grasgangen of kleine aarden dammen kunnen zowel via een beheer-overeenkomst erosiebestrijding met de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) als met een subsidie via het Erosiebesluit aangelegd worden.

Teelttechnische maatregelen, zoals de toepassing van niet-kerende bodembewerking of directe inzaai, het inzaaien van groenbedekkers of een aangepaste teelten vallen niet onder het Erosiebesluit, gezien het geen gemeentelijke werken betreft. Maatregelen op waterlopen (bvb. wachtbekkens of slibvangen) kunnen niet gesubsidieerd worden via het Erosiebesluit. Erosiebestrijdingsmaatregelen hebben als doel het sediment op te vangen vooraleer het in de waterloop terechtkomt.

Relevant voor de disciplines bodem en oppervlaktewater

Lucht

Europese kaderrichtlijn luchtkwaliteit (2008/50/EG)

Deze Europese Kaderrichtlijn Lucht vormt samen met een aantal dochterrichtlijnen de basis voor het luchtbeleid in Europa (luchtkwaliteit, beoordelingscriteria, ...). In de kaderrichtlijn worden o.a. de verontreinigende stoffen omschreven waarvoor in de 'dochterrichtlijnen' grenswaarden of richtwaarden moeten worden vastgelegd.

Relevant voor discipline lucht

NEC-richtlijn (2016/2284/EU)	Deze Europese richtlijn legt nationale emissieplafonds op voor SO ₂ , NO _x , VOS, PM _{2,5} en ammoniak. Doel is de verzuring, eutrofiëring en ozonverontreiniging aan te pakken. In het meest recente NAPCP (Nationale Air Pollution Control Programme) zijn de nationale emissiereductiedoelstellingen uit de richtlijn verdeeld over de 3 gewesten en zijn de emissieplafonds voor Vlaanderen op genomen.	Relevant voor disciplines lucht en biodiversiteit
Luchtbeleidsplan 2030	Op 25 oktober 2019 heeft de Vlaamse Regering het Luchtbeleidsplan 2030 goedgekeurd. Het plan zorgt voor een geïntegreerde aanpak van luchtverontreiniging, door de beleidsaanpak voor het naleven van zowel de Europese emissieplafonds als de Europese luchtkwaliteitsnormen te integreren in één plan, waardoor zowel grensoverschrijdende, regionale als lokale luchtkwaliteitsproblemen worden aangepakt. Het plan is opgesteld in uitvoering van artikel 23 van de Europese richtlijn 2008/50/EG (Kaderrichtlijn Luchtkwaliteit) en in uitvoering van de Europese richtlijn 2016/2284 (herziening NEC-richtlijn).	Relevant voor discipline lucht

Klimaat

Kyoto-protocol	<p>In 1997 werd een protocol ondertekend, waarbij de geïndustrialiseerde industrielanden er zich toe verbinden om hun globale uitstoot aan broeikasgassen te verminderen.</p> <p>Tijdens de tweede verbintenisperiode (2013-2020) verbindt de EU (de lidstaten en IJsland) zich ertoe samen hun totale broeikasgasemissies met 20 % te verminderen t.o.v. het niveau van 1990 of van een ander referentiejaar dat zij zelf gekozen hebben.</p>	Relevant voor discipline klimaat
Vlaams Energie- en Klimaatplan 2021 - 2030	<p>De Vlaamse Regering heeft eind 2019 het Vlaams Energie- en Klimaatplan 2021-2030 goedgekeurd.</p> <p>Met dit Vlaams Energie- en Klimaatplan 2021-2030 (VEKP) engageert Vlaanderen zich voor onder andere de volgende doelstellingen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Broeikasgasreductie in de niet-ETS sectoren: -35% BKG-uitstoot in 2030 ten opzichte van 2005; • LULUCF-sector: voor de periode 2021-2030 voldoen aan de no-debit rule; <p>Een ontwerp Vlaams Adaptatieplan 2021-2030 is in proces van goedkeuring.</p>	Generieke randvoorwaarde

Visienota bijkomende maatregelen Klimaat	De Vlaamse Regering nam op 5 november 2021 extra maatregelen bovenop het reeds bestaande Vlaams Energie- en Klimaatplan 2021-2030 om de klimaatverandering tegen te gaan. Deze aanpassing kadert in de verscherpte Europese doelstellingen (Fit for 55). Vlaanderen verhoogt haar ambitie en wilt de broeikasgasemissies in de niet-ETS sectoren tegen 2030 met 40% reduceren (in plaats van 35% zoals voorzien in het oorspronkelijke VEKP) ten opzichte van 2005.	Generieke randvoorwaarde
Vlaamse klimaatstrategie 2050	<p>De Vlaamse klimaatstrategie 2050 werd op 20 december goedgekeurd door de Vlaamse Regering. Ze werd geïntegreerd in de Belgische klimaatstrategie 2050.</p> <p>Daarbij streven we ernaar om de broeikasgasemissies van de sectoren die niet gedekt zijn door het EU ETS (zogenaamde niet-ETS sectoren) te reduceren met 85% tegen 2050 (ten opzichte van 2005), met de ambitie om te evolueren naar volledige klimaatneutraliteit.</p> <p>In de landbouwsector worden de energetische emissies gereduceerd met 75% t.o.v. de 2030 WAM-projecties in het VEKP. De niet-energetische emissies worden gereduceerd met 40% t.o.v. 2005;</p>	Generieke randvoorwaarde

Ruimtelijke ordening

Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening	Deze codex, die in werking trad op 1/9/2009, vormt de basis van de reglementering m.b.t. ruimtelijke ordening en legt o.a. een lijst van handelingen waarvoor een stedenbouwkundige vergunning verplicht is (titel IV, hoofdstuk II).	Generieke randvoorwaarde
Plannen m.b.t. bodembestemming	<p>De bodembestemming wordt vastgelegd via de gewestplannen en/of via de algemene plannen van aanleg (APA's) of bijzondere plannen van aanleg (BPA's).</p> <p>Ter uitvoering van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV) worden gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen (RUP's) opgemaakt.</p> <p>Ook op provinciaal en gemeentelijk vlak worden gelijkaardige plannen opgesteld.</p>	Generieke randvoorwaarde
Ruilverkaveling en Landinrichting	Deze instrumenten hebben respectievelijk als doel te komen tot een betere economische uitbating en te komen tot volwaardige ontwikkeling van alle facetten van een gebied.	Generieke randvoorwaarde

Natuur

<p>Natuurdecreet Vogelrichtlijn Habitatrictlijn Conventie van Ramsar Het Vlaams Natura 2000-programma</p>	<p>Dit decreet heeft als doel de bescherming, de ontwikkeling, het beheer en het herstel van het natuurlijk milieu.</p> <p>Het decreet wenst een gebiedsgericht natuurbeleid, zowel inzake het creëren van ruimtelijke netwerken (VEN, IVON) als op het vlak van het creëren van natuurreservaten. In het decreet staan ook een aantal belangrijke principes ingeschreven, zoals standstill, compensatiemaatregelen,...</p> <p>In dit decreet worden ook de procedures bepaald betreffende de speciale beschermingszones (SBZ) in het kader van de Europese Vogel- en Habitatrictlijn en in het kader van de waterrijke gebieden van internationale betekenis ("Ramsar").</p> <p>Volgens het Natuurdecreet dient een vergunningsplichtige activiteit die een betekenisvolle aantasting van de natuurlijke kenmerken van een speciale beschermingszone (vb. vogelrichtlijngebied, habitatrictlijngebied) kan veroorzaken, onderworpen worden aan <i>een passende beoordeling</i> (effectinschatting)</p> <p>Naast dit gebiedsgericht beleid worden ook specifieke maatregelen en beschermingsprocedures beschreven ter bescherming van vegetaties of kleine landschapselementen (zie ook verder).</p> <p>De bescherming van beschermde dieren, vogels en planten wordt verder geregeld in diverse Koninklijke Besluiten.</p> <p>Ook werden beheersgebieden voor weidevogels afgebakend (zie ook verder).</p>	<p>Relevant voor discipline biodiversiteit</p>
<p>Soortenbesluit</p>	<p>Het Besluit van de Vlaamse Regering van 15 mei 2009 met betrekking tot soortenbescherming en soortenbeheer – het zogenaamde Soortenbesluit dat op 13 augustus in het Belgisch Staatsblad gepubliceerd werd – is vanaf 1 september 2009 van kracht. Het is een allesomvattend besluit dat de bescherming van zoogdieren, vogels, reptielen, amfibieën, ongewervelde dieren, planten, korstmossen en zwammen regelt en de mogelijkheid biedt om soortenbeschermingsprogramma's vast te stellen. Het voorziet in de gedeeltelijke omzetting van zowel de Vogelrichtlijn als de Habitatrictlijn.</p>	<p>Relevant voor discipline biodiversiteit</p>

Weidevogels	<p>In Vlaanderen zijn in uitvoering van een Europese verordening beheersgebieden voor weidevogels vastgelegd. Binnen deze gebieden kunnen door het Vlaams Gewest en een 'beheerder' (vb. een landbouwer) beheersovereenkomsten gesloten worden. In ruil voor een vergoeding voert de beheerder specifieke beheerspakketten uit (vb. perceelsrandbeheer, kleine landschapselementen,...).</p>	Relevant voor discipline biodiversiteit
Duinendecreet	<p>Het 'Duinendecreet' is bedoeld om de druk op de groene ruimte in de kuststreek te beperken. In uitvoeringsbesluiten werden de te beschermen duingebieden afgebakend. Deze besluiten werden bekrachtigd door het Vlaams Parlement.</p>	Niet relevant – projectniveau
Bosdecreet	<p>Het bosdecreet heeft tot doel het behoud, de bescherming, de aanleg en het beheer van de bossen in Vlaanderen te regelen.</p> <p>Het decreet definieert o.a. wat onder bos verstaan wordt en welke functies een bos kan hebben.</p> <p>In het kader van duurzaam bosbeheer dienen natuurbeheerplannen te worden opgesteld. De criteria werden vastgelegd door de Vlaamse Regering.</p> <p>Ontbossing is in principe verboden, behalve in een aantal gevallen die in het decreet worden vermeld (art. 90bis, art. 42 en art. 87). Deze ontbossingen zijn onderworpen aan een stedenbouwkundige vergunning en dienen gecompenseerd te worden.</p>	Relevant voor discipline biodiversiteit
PAS – programmatische aanpak stikstofdeposities	<p>Op 23 februari 2022 werd door de Vlaamse Regering de conceptnota voor het PAS goedgekeurd in het zogenaamde stikstofakkoord. Deze diende als basis voor het PAS en bijbehoren plan-MER dat in openbaar onderzoek is gegaan.</p> <p>Het akkoord omvat zes krachtlijnen waarbinnen maatregelen zullen geformuleerd worden:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Een forse vermindering van de uitstoot in alle veeteeltsectoren. 2. Sociaal flankerend beleid omdat we landbouwers niet in de steek laten en ondersteunen in deze transitie. 3. Een meststop in onze waardevolle natuur en bossen vanaf 2028. 	relevant voor disciplines lucht en biodiversiteit

4. Een fors investeringsplan om de schade aan onze natuur in gans Vlaanderen te herstellen voor de generaties na ons.

5. Een nieuw beoordelingskader voor nieuwe bedrijven en uitbreidingen, dat voldoende streng blijft vanuit het voorzichtigheidsprincipe.

6. Extra inspanningen rond het Turnhouts Vennengebied om de stikstofneerslag terug te dringen.

Op 10 maart 2023 werd de programmatische aanpak stikstof definitief vastgesteld door de Vlaamse Regering (BS 4/4/2023). De programmatische aanpak stikstof heeft als centraal doel bij te dragen aan de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen voor Europees beschermde natuur door de impact van stikstofdepositie op Speciale Beschermingszones aangewezen in toepassing van de Habitatrichtlijn (SBZ-H) structureel en planmatig terug te dringen. De PAS moet tevens een toekomstgericht, werkbaar en rechtszeker kader bieden voor vergunning- en toestemmingverlening, rekening houdend met ecologische, sociale en economische randvoorwaarden. De tijdshorizon van de PAS is 2030.

De algemene doelstelling van de PAS is om de (gemiddelde) overschrijding van de kritische depositiewaarde voor elk habitatype met (minstens) de helft te verminderen in 2030. Het realiseren van de 2030-doelstelling vergt tegen 2030 een reductie van stikstofoxiden en ammoniak die verder gaat dan wat bereikt kan worden met het in 2019 door de Vlaamse Regering goedgekeurde Luchtbeleidsplan 2030. De PAS bevat daartoe zowel generieke emissiereductie die van toepassing zijn over heel Vlaanderen en een pakket bijkomende maatregelen in vijf maatwerkgebieden.

Landschap, bouwkundig erfgoed en archeologie

Onroerenderfgoeddecreet en uitvoeringsbesluit	<p>Sinds 1 januari 2015 is het nieuwe Onroerenderfgoeddecreet in werking. Vanaf dan geldt één overkoepelende regelgeving voor monumenten, stads- en dorpsgezichten, landschappen en archeologie.</p> <p>Het nieuwe onroerend erfgoeddecreet vervangt drie voorgaande decreten (monumentendecreet van 1976, archeologiedecreet van 1993 en landschapsdecreet van 1996) en een wet uit 1931 op het behoud van monumenten en landschappen.</p> <p>Met de definitieve goedkeuring van het nieuw decreet onroerend erfgoed door de Vlaamse regering is ook de Conventie van Malta (ook wel het Verdrag van Valletta genoemd) in Vlaamse regelgeving omgezet. Om de Conventie van Malta verder te implementeren in de Vlaamse regelgeving was een volledig nieuw archeologisch traject nodig. Daarin spelen erkende archeologen een cruciale rol. Sinds 1/06/2016 is ook het hoofdstuk Archeologie van het Onroerenderfgoeddecreet in werking getreden.</p>	Relevant voor discipline landschap, bouwkundig erfgoed en archeologie – wordt evenwel niet gedetailleerd behandeld, gezien het detailleringsniveau van het plan-MER
---	---	---

Geluid

Richtlijn Omgevingslawaai	<p>Deze Europese Richtlijn bepaalt het kader voor de evaluatie en de beheersing van omgevingslawaai (o.a. door wegverkeer, spoorwegverkeer, luchtverkeer, GPBV-installaties) (> opmaak van geluidsbelastingskaarten en actieplannen)</p> <p>Door het Besl. Vl. Reg. Van 22/07/05 werd deze richtlijn omgezet in de Vlaamse wetgeving</p>	Relevant voor discipline geluid en mens
---------------------------	---	---

Mestwetgeving

Nitraatrichtlijn (91/676/EEG)	<p>Het doel van de Nitraatrichtlijn is de waterverontreiniging door nitraten uit agrarische bronnen verminderen en verdere verontreiniging voorkomen.</p> <p>Naar deze doelstelling wordt gestreefd door de waterkwaliteit te meten, kwetsbare wateren en kwetsbare zones af te bakenen, een actieprogramma en code voor goede landbouwpraktijken op te stellen, te evalueren en bij te sturen. Dit programma heeft een cyclus van 4 jaar.</p> <p>De richtlijn is in Vlaanderen geïmplementeerd via het Mestdecreet.</p> <p><i>De maatregelen die worden genomen ter uitvoering van de Nitraatrichtlijn in combinatie met de maatregelen die worden genomen in de Stroomgebiedbeheerplannen in uitvoering van de Kaderrichtlijn Water, zullen bijdragen tot het bereiken van de doelstellingen van beide richtlijnen.</i></p>	<p>Relevant voor disciplines bodem en water</p>
Mestdecreet	<p>Het Mestdecreet, meer bepaald het Decreet houdende de bescherming van water tegen verontreiniging door nitraten uit agrarische bronnen (22/12/2006) is de vertaalslag van het mestactieprogramma.</p> <p>Het Mestdecreet heeft tot doel het leefmilieu te beschermen tegen de verontreiniging als gevolg van de productie en het gebruik van meststoffen. De verdere uitwerking van het Mestdecreet gebeurt via uitvoeringsbesluiten.</p>	<p>Relevant voor disciplines bodem en water</p>

Beleidsmatige context

<p>Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV) Beleidsplan Ruimte Vlaanderen (in opmaak)</p>	<p>Het Structuurplan Vlaanderen, goedgekeurd op 22 december 1997, geeft de richtlijnen weer voor het toekomstig gebruik van de ruimte in Vlaanderen voor verschillende sectoren. Op provinciaal en gemeentelijk niveau zijn eveneens provinciale en gemeentelijke ruimtelijke structuurplannen opgesteld.</p> <p>Het RSV zal op afzienbare termijn vervangen worden door het in opmaak zijnde Beleidsplan Ruimte. Het witboek Beleidsplan Ruimte Vlaanderen werd goedgekeurd door de Vlaamse Regering op 30 november 2016. De Vlaamse Regering wil een ambitieus veranderingstraject op gang trekken om het bestaand ruimtebeslag beter en intensiever te gebruiken en zo de druk op de open ruimte te verminderen. Het doel is het gemiddeld bijkomend ruimtebeslag terug te dringen van 6 hectare per dag vandaag naar 3 hectare per dag in 2025. De inname van nieuwe ruimte moet tegen 2040 volledig gestopt zijn.</p>	<p>Generieke randvoorwaarde</p>
<p>Gewestelijk Milieubeleidsplan 2011-2015 (MINA-plan 4)</p>	<p>Het gewestelijk milieubeleidsplan wordt opgesteld met het oog op de bescherming en het beheer van het milieu. Door een aanpassing van het Decreet houdende Algemene Bepalingen inzake Milieubeleid is de verplichting opgeheven om een vijfjaarlijks milieubeleidsplan (MINA-plan) en een jaarlijks milieujaarprogramma op te maken. Het Departement Omgeving wil de sterke punten van het milieubeleidsplan niet verloren laten gaan. Zo geeft het plan vorm aan de langetermijnvisie over het milieubeleid, bevat het SMART-geformuleerde plandoelstellingen, en bovendien werden verschillende transversale projecten geïnitieerd vanuit het milieubeleidsplan.</p> <p>Het Departement Omgeving onderzoekt hoe het de sterke punten van het plan kan integreren in een toekomstige omgevingsbeleidsplanning met de maatschappelijke meerwaarde ervan als uitgangspunt. Het Milieubeleidsplan 2011-2015 is het laatste dat werd opgemaakt.</p> <p>Op provinciaal en gemeentelijk niveau worden eveneens provinciale en gemeentelijke milieubeleidsplannen opgesteld.</p>	<p>Niet relevant</p>

Gemeentelijke natuur-ontwikkelingsplannen (GNOP)	Het GNOP (Gemeentelijk natuurontwikkelingsplan) beschrijft de huidige toestand, de knelpunten en de actiepunten naar het toekomstig beleid van de gemeente op vlak van natuurbehoud- en ontwikkeling.	Generieke randvoorwaarde – projectniveau
Europese Green Deal/Europese klimaatwet/ Fit for 55 package	De Europese Green Deal heeft als doelstelling om van Europa tegen 2050 het eerste klimaatneutrale continent te maken. In het kader hiervan werd door middel van de Europese klimaatwet bindend vastgelegd dat de EU zich inzet voor klimaatneutraliteit en voor de ambitieuzere tussentijdse doelstelling om de netto-uitstoot van broeikasgassen tegen 2030 met ten minste 55 % te verminderen ten opzichte van het niveau van 1990. Deze EU-verordening is in werking getreden in juli 2021. Om deze doelstelling van 55% emissiereductie te kunnen waarmaken heeft de Europese Commissie in juli 2021 een pakket maatregelen voorgesteld, het zogenaamde Fit-for-55 pakket, die het komende jaar in beleid zullen worden omgezet.	Vormt het kader voor het Vlaamse Energie- en Klimaatplan
EU Green Deal	De Europese Green Deal is een strategisch plan om de EU om te vormen tot een moderne, grondstoffenefficiënte en concurrerende economie. In het kader van MAP zijn volgende algemene doelstellingen van belang: <ul style="list-style-type: none"> • Zorgen voor voedselzekerheid ondanks de klimaatverandering en het verlies aan biodiversiteit • De milieu- en klimaatvoetafdruk van het voedselsysteem verkleinen • De veerkracht van het voedselsysteem van de EU vergroten • Toonaangevend zijn bij de wereldwijde overgang op competitieve duurzaamheid 'van boer tot bord' 	Generieke randvoorwaarde
EU Farm-to-fork strategie	Geeft de vertaling van de Green Deal voor voeding en landbouw en bevat o.a. volgende relevante maatregelen <ul style="list-style-type: none"> • Vermindering van het gebruik en het risico van synthetische chemische pesticiden met 50% • Vermindering van nutriëntenverliezen met 50% en vermindering van het gebruik van meststoffen met 20% in 2030 • Verhoging van het EU bio-areaal tot 25% aan de hand van een mix van maatregelen, incl het stimuleren van de vraag naar bio-producten De Europese Commissie zal samen met de lidstaten een actieplan voor het	Generieke randvoorwaarde

geïntegreerde beheer van nutriënten ontwikkelen om nutriëntenverontreiniging bij de bron aan te pakken en de duurzaamheid van de veehouderijsector te vergroten. De Commissie zal ook met de lidstaten samenwerken om de toepassing van heel gerichte bemestingstechnieken en duurzame landbouwpraktijken uit te breiden, met name in de hotspotgebieden, te weten de intensieve veehouderij en het hergebruik van organisch afval in hernieuwbare meststoffen. Dit wordt gedaan aan de hand van maatregelen die de lidstaten in hun strategische GLB-plannen opnemen, zoals het landbouwbedrijfs-duurzaamheidsinstrument voor nutriëntenbeheer, investeringen, adviesdiensten en ruimtevaart-technologieën van de EU (Copernicus, Galileo).

EU Biodiversiteits-strategie voor 2030

Deze strategie staat centraal in de Europese Green Deal en staat naast de strategie "Van boer tot bord" om Europa te positioneren als drijvende kracht in de strijd tegen de wereldwijde biodiversiteitscrisis.

Generieke randvoorwaarde

Ze is opgebouwd rond 4 assen om de biodiversiteit opnieuw haar essentiële plaats te geven en toont aan hoe economisch belangrijk een gevrijwaard of hersteld ecosysteem is, zonder voorbij te gaan aan de mogelijke risico's wanneer men niets onderneemt.

De strategie is opgebouwd rond 4 assen:

- Een samenhangend netwerk van beschermde zones in het leven roepen
- De land- en zee-ecosystemen in heel Europa herstellen
- Verandering mogelijk maken die tot transformatie voert
- Ervoor zorgen dat de EU een wereldleider wordt in het aanpakken van de biodiversiteitscrisis waarmee de planeet kampt

Vlaams GLB Strategisch Plan 2023-2027	<p>In kader van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) 2023-2027 heeft Vlaanderen het Vlaams GLB Strategisch Plan (GLB SP) 2023-2027 opgemaakt. Dit plan geeft duiding aan hoe Vlaanderen de algemene doelstellingen van het GLB zal realiseren. Dit gebeurt aan hand van financiering uit enerzijds het Europees Landbouwgarantiefonds (pijler 1) en anderzijds het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (pijler 2).</p> <p>Daarbij wordt een deel van het budget (10 tot 12%) van Pijler 1 naar Pijler 2 getransfereerd, om zo Pijler 2 in Vlaanderen te versterken.</p> <p>Voor de operationele programma's groenten & fruit is er vanuit Europa geen budgettoewijzing per lidstaat.</p> <p>De ondersteuning wordt toegekend aan actieve landbouwers en voor areaal en diergebonden maatregelen zijn conditionaliteiten vastgelegd.</p> <p>Pijler 1 bevat naast directe steun ook subsidie voor ecoregelingen. Pijler 2 zet in op een brede waaier aan maatregelen die bijdragen aan plattelandsontwikkeling zoals milieুবindingen, uitwisselen van kennis, samenwerkingen, investeringen en opstart van nieuwe landbouwbedrijven.</p>	Generieke randvoorwaarde
---------------------------------------	--	--------------------------

De in vet aangeduide beleidsplannen worden in §3.2 nader toegelicht, aangezien ze als toetsingskader zullen gebruikt worden voor het MAP 7 -programma.

3.2 Te toetsen beleidsplannen

3.2.1 Nitraatrichtlijn en Mestdecreet

De Nitraatrichtlijn (91/676/EEG) heeft als doel de verontreiniging van water door nitraten uit agrarische bronnen, te verminderen en te voorkomen. Een eerste gevolg van de Nitraatrichtlijn is dat elke lidstaat kwetsbare wateren en kwetsbare zones moet afbakenen. De kwetsbare wateren zijn:

- Oppervlaktewater dat een nitraatconcentratie van meer dan 50 mg nitraat/l bevat of zou kunnen bevatten indien maatregelen uit een actieprogramma achterwege blijven;
- Grondwater dat een nitraatconcentratie van meer dan 50 mg nitraat/l bevat of zou kunnen bevatten indien maatregelen uit een actieprogramma achterwege blijven;
- Bepaalde wateren, zoals zoetwater en zeewater, die eutroof zijn of in de nabije toekomst eutroof zouden kunnen worden.

De kwetsbare zones zijn gebieden die afwateren naar de kwetsbare wateren. Binnen deze kwetsbare zones moeten actieprogramma's worden opgesteld om de kwaliteit van de wateren te verbeteren. In een dergelijk actieprogramma moeten minstens elementen worden opgenomen die betrekking hebben op de periodes waarin het opbrengen van mest verboden is, de opslagcapaciteit voor dierlijke mest en beperkingen voor het opbrengen van meststoffen. Zo mag in de kwetsbare zones maximaal 170 kg N/ha uit dierlijke mest, inclusief beweiding, opgebracht worden. Sinds 2007 is Vlaanderen volledig kwetsbaar en geldt de maximale bemestingsnorm van 170 kg N/ha uit dierlijke mest op het ganse grondgebied. Er is evenwel een mogelijkheid voorzien om in bepaalde gevallen meer dierlijke mest toe te dienen, de zogenaamde 'derogatie'.

Naast een actieprogramma in de kwetsbare zones moet ook een code van goede landbouwpraktijken worden opgesteld. Deze code van goede landbouwpraktijken is verplicht na te leven door landbouwers binnen de kwetsbare zones en vrijwillig in acht te nemen buiten de kwetsbare zones. In de code moeten elementen opgenomen zijn inzake de periodes die geschikt zijn voor het opbrengen van mest, het bemesten op steile hellingen, drassige, ondergelopen, bevroren of besneeuwd land, het bemesten in de nabijheid waterlopen, de opslagcapaciteit voor dierlijke mest en de aanwendingsmethoden voor mest.

Verder bevat de Nitraatrichtlijn bepalingen rond het monitoren van bepaalde wateren, het Europese Nitraatcomité en de verplichte vierjaarlijkse rapporteringen door de lidstaten.

Via het mestbeleid en het Mestdecreet wordt uitvoering gegeven aan de Europese Nitraatrichtlijn. Het zesde mestactieprogramma (MAP 6) liep voor de periode 2019-2022 en blijft nog lopen in afwachting van het in werking treden van het zevende mestactieprogramma (MAP 7). De derogatie liep af op 31 december 2022. De derogatie is een uitzondering op de bemestingsregels. Alleen als MAP 7 een sterke verbetering van de waterkwaliteit in Vlaanderen garandeert, kan de Europese Commissie een nieuwe derogatieregeling overwegen en goedkeuren.

Uit de meest recente resultaten van de waterkwaliteit in het Mestrapport 2022, blijkt dat de waterkwaliteit in het landbouwgebied onvoldoende verbetert. Al sinds 2015 maken we geen vooruitgang meer in het halen van de waterkwaliteitsnorm in een groot deel van het landbouwareaal.

Op 15 februari 2023 stelde de Europese Commissie Vlaanderen in gebreke voor het uitblijven van verscherpte maatregelen tegen nitraatverontreiniging in water. De Europese Commissie stelt dat de opeenvolgende mestactieplannen voor Vlaanderen sinds 2015 niet de verwachte resultaten hebben opgeleverd en dat Vlaanderen verzuimd heeft zijn verplichting na te komen om verscherpte maatregelen te nemen zodra duidelijk werd dat de genomen maatregelen niet toereikend waren.

Op 7 maart bereikten de landbouw-, milieu- en natuurorganisaties een akkoord over een voorstel om de waterkwaliteit in het landbouwgebied te verbeteren en tegemoet te komen aan de doelstellingen uit de Kaderrichtlijn Water en de Nitraatrichtlijn. Die beogen een goede kwaliteit van ons oppervlakte-

en grondwater, ten laatste in 2027. Het voorstel bestaat uit een toetsingskader, principes en maatregelen voor een zevende mestactieplan. In overleg met de VLM, de VMM en het departement Landbouw en Visserij, werd het voorstel omgezet tot een ontwerp MAP 7. Het ontwerp is op 17 april aan de Europese Commissie overgemaakt door Vlaams minister van Omgeving Zuhal Demir. Dat gebeurde als antwoord op de ingebrekestelling van de Vlaamse overheid door de Europese Commissie op 15 februari 2023.

In het MER zal afgetoetst worden of de doelstellingen van MAP 7 haalbaar zijn met de voorgestelde maatregelen.

3.2.2 Kaderrichtlijn water en stroomgebiedbeheerplannen

Het kaderrichtlijn water (KDW) is een Europees vastgelegd richtlijn die als doel heeft om de waterkwaliteit en (drink)watervoorraden veilig te stellen en risico's van overstromingen en droogte zoveel mogelijk te beperken. Meer bepaald moet de richtlijn ervoor zorgen dat overal voor grond- en oppervlaktewater er een goede toestand wordt behaald. De uitwerking van deze richtlijn is op Vlaams niveau vertaald naar het decreet Integraal Waterbeleid.

De KDW (art. 11) vraagt de lidstaten om maatregelen te nemen om zo de doelstellingen van het richtlijn te kunnen halen. Daarom werden maatregelen uitgeschreven in de stroomgebiedbeheerplannen. De laatste revisie, het Stroomgebiedbeheerplan 2022-2027 werd door de Vlaamse Regering goedgekeurd op 1 juli 2022. Ook waterschaarste- en droogterisicobeheermaatregelen maken deel uit van het maatregelenprogramma.

De maatregelen en acties worden ingedeeld in 9 maatregelengroepen, waarbij elke maatregel verder geconcretiseerd wordt in waterlichaamspecifieke, gebiedsspecifieke en/of generieke acties. Acties zijn ingedeeld onder een maatregelengroep in functie van het hoofddoel van de actie, maar vanuit de integrale benadering wordt zoveel mogelijk gewerkt met win-win acties, acties die gunstig zijn voor meerdere doelstellingen.

1. maatregelen voor toepassing van Europese wetgeving (groep 1);
2. maatregelen voor de realisatie van het kostenterugwinningsbeginsel en het "de vervuiler betaalt" -principe (groep 2);
3. maatregelen met betrekking tot duurzaam watergebruik (groep 3);
4. maatregelen met betrekking tot beschermde gebieden en waterrijke gebieden (groep 4A grondwater en 4B oppervlaktewater);
5. maatregelen met betrekking tot kwantiteit (groep 5A grondwater en 5B oppervlaktewater);
6. maatregelen met betrekking tot overstromingen (groep 6);
7. maatregelen met betrekking tot verontreiniging (groep 7A grondwater en groep 7B oppervlaktewater);
8. maatregelen voor andere schadelijke effecten (groep 8A hydromorfologie en groep 8B waterbodem);
9. andere maatregelen om de milieudoelstellingen te bereiken (groep 9).

Omdat het niet mogelijk is om in alle waterlichamen tegelijk de goede watertoestand te realiseren, wordt gekozen voor een gebiedsgerichte prioritering via de aanduiding van speerpuntgebieden en aandachtsgebieden.

Speerpuntgebieden zijn oppervlaktewaterlichamen waarvan de goede toestand in 2027 haalbaar wordt geacht, mits de nodige inspanningen worden gedaan in het kader van de derde generatie stroomgebiedbeheerplannen.

Aandachtsgebieden zijn oppervlaktewaterlichamen waar ofwel in een latere fase (tegen 2033) de goede toestand haalbaar geacht werd of waar een sterke lokale dynamiek aanwezig is om acties uit te voeren die in aanzienlijke mate bijdragen aan een verbetering van de toestand. De situering van deze gebieden is weergegeven in Figuur 3 2.

Wat nutriënten betreft halen zo'n 63% van de Vlaamse oppervlaktewaterlichamen de norm niet voor totaal stikstof en 90% niet voor totaal fosfor.

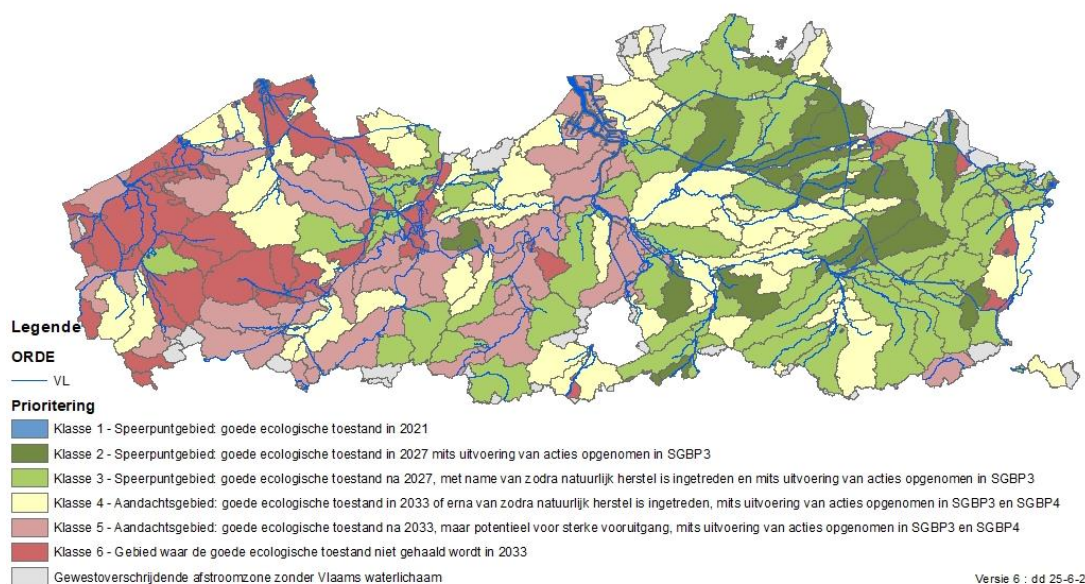
Voor de **oppervlaktewaterlichamen** die de norm niet halen, bevatten de plannen reductiedoelen voor stikstof en fosfor per waterlichaam, met een verdeling ervan van de huidige bijdragen over de sectoren: de huishoudens (reductie te realiseren via de uitbouw van de saneringsinfrastructuur), de landbouw en de industrie.

- Voor de waterlichamen van klasse 2 en 3, de speerpuntgebieden, wordt een volledige realisatie van het reductiedoel tegen 2027 beoogd.
- Voor de waterlichamen van klasse 4 tot 6 wordt het te realiseren reductiedoel over een langere periode gespreid. De plannen bevatten aangepaste reductiedoelen voor de periode tot 2027, die overeenkomen met een 1/2de of een 1/3de van het totaal te realiseren reductiedoel.

Tabel 2: Overzicht reductiedoelen oppervlaktewaterlichamen uit SGBP

Aantal waterlichamen	Schelde		Maas		Vlaanderen	
	N	P	N	P	N	P
OWL zonder kwantificeerbaar reductiedoel	23	23	3	3	26	26
OWL met kwantificeerbaar reductiedoel						
<i>reductiedoel = 0%</i>	75	22	7	4	82	26
<i>reductiedoel < 10%</i>	7	3	3	1	10	4
<i>reductiedoel 10% - 25%</i>	17	8	2	1	19	9
<i>reductiedoel 25% - 50%</i>	37	18	2	4	39	22
<i>reductiedoel > 50%</i>	18	103	1	5	19	108
OWL met kwantificeerbaar reductiedoel						
<i>grootste aandeel huishoudens</i>	30	90	4	8	34	98
<i>grootste aandeel industrie</i>	3	4	1	1	4	5
<i>grootste aandeel landbouw</i>	46	38	3	2	49	40

Gebiedsgerichte prioritering

Figuur 3: Gebiedsgerichte prioritering 3de generatie stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027

Voor de waterschaarste- en droogteacties is er geen specifieke gebiedsprioritering gebeurd.

Voor een betere afstemming tussen vraag en aanbod van grondwater is een gedifferentieerd grondwaterbeleid uitgewerkt in functie van de kwantitatieve toestand van de **grondwaterlichamen**. Voor grondwaterlichamen in een ontoereikende kwantitatieve toestand zijn actiegebieden en waakgebieden afgebakend waar herstelprogramma's uitgevoerd worden.

Ook voor wat betreft maatregelen m.b.t. de verontreiniging met nutriënten vormt het Mestactieplan de gebiedspecifieke benadering naast de generieke aanpak in de stroomgebiedbeheerplannen.

Hieronder worden de mogelijke generieke acties opgesomd die relevant zijn voor het Mestactieplan:

- 3_E_0003: Vanuit onderzoek evolueren naar een langetermijnvisie ivm gewasadaptatie
- 6_C_0018: verder onderzoek naar klimaatrobuuste landbouwgewassen
- 6_E_0055: Inzetten van instrumenten (MAP) om organisch stofgehalte in de bodem te verhogen.
- 7_B_D_0060: Verzekeren van de afstemming op planniveau van het gemeenschappelijk landbouwbeleid (incl. GLB post 2022) en het mestbeleid (post 2022) met het integraal waterbeleid inzake nutriënten en pesticiden
- 7_B_D_0061: Gebiedsgerichte inzet van de instrumenten uit het landbouwbeleid, mestbeleid, erosiebeleid en (land)inrichtingsbeleid ter verbetering van de waterkwaliteit afgestemd op de waterlichaamspecifieke doelstellingen van het integraal waterbeleid, voor nutriënten
- 7B_D_0062: Innovatie stimuleren in de landbouw gericht op de verbetering van de waterkwaliteit voor nutriënten en pesticiden in oppervlaktewater en grondwater
- 7B_D_0063: Aanpassing en actualisatie conditionaliteit gekoppeld aan basisinkomenssteun uit het gemeenschappelijk landbouwbeleid, inzake nutriënten.

- 7B_D_0064: Het instrument ecoregelingen inzetten om de emissies van nutriënten vanuit de landbouw naar oppervlaktewater en grondwater te beperken
- 7B_D_0065: Het instrument Agromilieu- en klimaatmaatregelen uit het GLB inzetten om de emissies van nutriënten naar oppervlaktewater en grondwater te beperken.
- 7B_D_0066: Het instrument “betalingen toekennen voor gebiedspecifieke nadelen” uit het GLB inzetten om een bijdrage leveren aan de realisatie van de doelstellingen voor landbouw inzake de beperking van de emissie van nutriënten.
- 7B_D_0067: Het instrument investeringen (VLIF) bijsturen waarbij land- en tuinbouwers aangemoedigd worden om hun bedrijfsstructuren te verduurzamen zodat ze hun bijdrage leveren aan de doelstellingen om de emissie van nutriënten te beperken.
- 7B_D_0068: Voorlichting en begeleiding van landbouwers in functie van de bijdrage van landbouw aan de beperking van de emissie van nutriënten
- 7B_D_0069: Formuleren van doelstellingen voor het mestbeleid voor de periode 2023-2026 en 2027-2030
- 7B_D_0070: Aanpassing van de bemestingsregels in functie van de doelstellingen voor de landbouw inzake de beperking van de emissie van nutriënten.
- 7B_D_0071: Aanpassen en uitvoeren van gebiedsgerichte maatregelen in kader van het mestbeleid en het waterbeleid voor de realisatie van de doelstellingen voor de landbouw inzake de beperking van de emissie van nutriënten.
- 7B_D_0072: Uitbreiden van de bestaande regelgeving om puntlozingen van erf- en silosappen te voorkomen
- 7B_D_0073: Maatregelen voor de beperking van de directe verliezen naar oppervlaktewater tijdens bemesting van percelen langs waterlopen.
- 7B_D_0074: Beheersen van de dierlijke mestproductie voor de realisatie van de doelstellingen voor de landbouw inzake de beperking van de emissie van nutriënten.
- 7B_D_0075: Landbouwbodemkwaliteit verbeteren ten einde de nutriëntenverliezen door uitspoeling en erosie te verminderen.
- 7B_L_0016: Extra inzetten op toezicht en handhaving van de naleving van de bepalingen in het mestdecreet inzake bemesting en mestgebruik
- 7B_L_0017: Extra inzetten op toezicht en handhaving van de naleving van de diverse afstandsregels (mestdecreet, wet onbevaarbare waterlopen, DIWB)
- 8A_D_0114: Mogelijkheden onderzoeken en voorstellen om via het GLB post 2020 een stimulerend beleid te voorzien voor de realisatie van oeverzones
- 8B_A_0099: Tegen begin 2022 een concreet sensibiliseringsactieplan 2022 - 2027 voor het toepassen van erosiebestrijdende maatregelen in de land- en tuinbouwsector opstellen.
- 8B_A_0101: Het sensibiliseringsactieplan 2022 - 2027 voor het toepassen van erosiebestrijdende maatregelen in de land- en tuinbouwsector stapsgewijs uitvoeren in de periode 2022 - 2027.
- 8B_A_0105: Zorgen voor meer productieve en niet-productieve investeringen ter voorkoming van bodemerosie tussen 2022 en 2027.

- 8B_G_0001: Jaarlijks de naleving van de aangescherpte erosie maatregelen in het kader van de randvoorwaarden gekoppeld aan de bedrijfstoelageregeling controleren op landbouwbedrijven volgens het Europese kader

3.2.3 Green Deal

De Europese Green Deal is een strategisch plan om de EU om te vormen tot een moderne, grondstoffenefficiënte en concurrerende economie. In het kader van MAP zijn volgende algemene doelstellingen van belang:

- Zorgen voor voedselzekerheid ondanks de klimaatverandering en het verlies aan biodiversiteit
- De milieu- en klimaatvoetafdruk van het voedselsysteem verkleinen
- De veerkracht van het voedselsysteem van de EU vergroten
- Toonaangevend zijn bij de wereldwijde overgang op competitieve duurzaamheid 'van boer tot bord'

De Farm-to-fork strategie geeft de vertaling van de Green Deal voor voeding en landbouw en stelt als doel om de nutriëntverliezen met 50 % te verminderen en het gebruik van meststoffen met 20% te verminderen in 2030. Dit is tevens relevant i.k.v. de EU biodiversiteits-strategie voor 2030.

De Europese Commissie zal i.k.v. de Farm-to-fork strategie samen met de lidstaten een actieplan voor het geïntegreerde beheer van nutriënten ontwikkelen om nutriëntenverontreiniging bij de bron aan te pakken en de duurzaamheid van de veehouderijsector te vergroten. De Commissie zal ook met de lidstaten samenwerken om de toepassing van heel gerichte bemestingstechnieken en duurzame landbouwpraktijken uit te breiden, met name in de hotspotgebieden, te weten de intensieve veehouderij en het hergebruik van organisch afval in hernieuwbare meststoffen. Dit wordt gedaan aan de hand van maatregelen die de lidstaten in hun strategische GLB-plannen opnemen, zoals het landbouwbedrijfs-duurzaamheidsinstrument voor nutriëntenbeheer, investeringen, adviesdiensten en ruimtevaart-technologieën van de EU (Copernicus, Galileo).

3.2.4 Luchtbeleidsplan 2030

Het Luchtbeleidsplan streeft volgende doelstellingen na:

- Op korte termijn (zo snel mogelijk) zorgen we ervoor dat we nergens in Vlaanderen de Europese luchtkwaliteitsnormen en/of streefwaarden overschrijden en dat we de emissieplafonds voor 2020 halen.
- Op middellange termijn (2030) bereiken we de emissieplafonds van de NEC-richtlijn voor 2030. We kiezen een gelijkaardig pad voor Vlaanderen als voor Europa en streven naar een halvering van de gezondheidsimpact ten gevolge van luchtverontreiniging, zoals die ingeschat wordt door de WGO, ten opzichte van 2005 en dringen we de oppervlakte van ecosystemen waar de draagkracht voor vermisting of verzuring wordt overschreden met een derde terug ten opzichte van 2005.
- Op lange termijn (2050) brengen we de luchtvervuiling door antropogene bronnen, zoals industrie, landbouw en verkeer, drastisch terug. We streven ernaar dat de luchtkwaliteit in Vlaanderen geen significante negatieve invloed heeft op de gezondheid van haar bewoners, zoals die door de WGO ingeschat wordt, en dat de draagkracht van ecosystemen niet meer overschreden wordt.

Deze doelstellingen worden vertaald in concrete gezondheids-, ecosysteem- en emissie-doelstellingen voor de korte, de middellange en de lange termijn.

- Voor de korte termijn:
 - huidige Europese luchtkwaliteitsnormen en streefwaarden ter bescherming van de gezondheid zo snel mogelijk halen

Polluent	Middelingstijd	Maximum aantal toegelaten overschrijdingen/jaar	Concentratieniveau ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)	Datum in werking treding
PM ₁₀ (GW)	Dag	35	50	01/01/2005
	Jaar		40	01/01/2005
PM _{2,5} (GW)	Jaar		25	01/01/2015
	Jaar		20	01/01/2020
PM _{2,5} – GGBI* (GW)	Jaar		20	01/01/2015
PM _{2,5} – GGBI* (SW)	Jaar		15,7	01/01/2020
NO ₂ (GW)	Uur	18	200	01/01/2010
	Jaar		40	01/01/2010**
SO ₂ (GW)	Uur	24	350	01/01/2005
	Dag		3	01/01/2005
O ₃ (SW)	8-uur	25	120	01/01/2010
BaP (SW)	Jaar		0,001	01/01/2013
Benzeen	Jaar		5	01/01/2010

* GGBI: gewestelijke gemiddelde blootstellingsindex: 3-jaarsgemiddelde PM_{2,5} –concentratie op stedelijke achtergrondplaatsen (gemeten te Brugge, Gent, Antwerpen)

** Voor de luchtkwaliteitszones BEF01S ‘Haven Antwerpen’ en BEF02A ‘Agglomeratie Antwerpen’ heeft de Europese Commissie aan het Vlaamse Gewest uitstel verleend tot 1/1/2015

Bron: Luchtbeleidsplan 2030, tabel 4, p.42

- huidige Europese luchtkwaliteitsnormen, die zijn geformuleerd ter bescherming van ecosystemen, zo snel mogelijk halen.

Polluent	Middelingstijd	Maximum aantal toegelaten overschrijdingen/jaar	Concentratieniveau ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)	AOT40, in $\mu\text{g}/\text{m}^3 \cdot \text{h}^{40}$	Datum in werking treding
NO ₂ (GW)	jaar		30		01/01/2010
SO ₂ (GW)	jaar en winter		20		01/01/2005
O ₃ (SW)	vijf jaar			18.000	2010 ⁴¹

Bron: Luchtbeleidsplan 2030, tabel 6, p.45

- Voor de middellange termijn:
 - In 2030 is het aantal mensen dat woont langs een weg waar de jaargemiddelde NO₂-concentratie hoger is dan de WGO-advieswaarde in elke gemeente gehalveerd ten opzichte van 2016. Zolang de WGO geen nieuwe advieswaarde voor de langdurige blootstelling aan NO₂ heeft bepaald, nemen we hierbij 20 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ als streefdoel aan.
 - In 2030 is de kritische last voor vermessing teruggedrongen zodat die in minder dan 61 % van de oppervlakte natuur in Vlaanderen nog overschreden wordt en de kritische last voor verzuring zodat die in minder dan 46 % van de oppervlakte natuur in Vlaanderen nog overschreden wordt.
- Voor de lange termijn:
 - concentraties in 2050 mogen nergens hoger zijn dan de advieswaarden van de WGO
 - geen overschrijdingen van de kritische lasten voor vermessing en verzuring en van de kritieke niveaus die per vegetatietype zijn vastgelegd op basis van de PODy (de

fytotoxische ozonosis boven een drempelwaarde Y) alsook het behalen van de Europese langetermijndoelstelling voor ozon (AOT40) van 6000 µg/m³.h in 2050.

De emissiereductiedoelstellingen voor België zijn opgenomen in de Europese NEC-richtlijn (2016/2284). Deze zijn vervolgens opgedeeld naar gewestelijke doelstellingen. Deze zijn opgenomen in onderstaande tabellen.

	Emissie BE 2005 (kt)	Reductie-doelstelling BE 2020 (% t.o.v. 2005)	Emissieplafond 2020 (kt) ⁴⁸			
			BE	VLA	WAL	BRU
NO _x	303,5	-41 %	179,1	100,3 (-42 %)	72,4 (-41 %)	4,7 (-41 %)
SO _x	142,1	-43 %	81,0	43,9 (-55 %)	25,8 (-42 %)	1,7 (+80 %)
PM _{2,5}	34,8	-20 %	27,8	14,2 (-24 %)	11,3 (-26 %)	0,5 (-17 %)
NMVOs	145,8	-21 %	115,2	73,1 (-22 %)	36,8 (-21 %)	4,6 (-23 %)
NH ₃	78,8	-2 %	74,5	44,1 (-7 %)	30,4 (-4 %)	0,0 (-78 %)

	Emissie BE 2005 (kt)	Reductiedoelstelling BE 2030 (% t.o.v. 2005)	Emissieplafond 2030 (kt) ⁴⁹			
			BE	VLA	WAL	BRU
NO _x	303,5	-59 %	124,4	71,8 (-59 %)	49,4 (-60 %)	3,2 (-60 %)
SO _x	142,1	-66 %	48,3	32,5 (-66 %)	15,4 (-65 %)	0,4 (-61 %)
PM _{2,5}	34,8	-39 %	21,2	11,9 (-37 %)	8,8 (-43 %)	0,5 (-19 %)
NMVOs	145,8	-35 %	94,8	58,8 (-37 %)	32,1 (-31 %)	3,9 (-35 %)
NH ₃	78,8	-13 %	68,6	41,5 (-12 %)	27,0 (-14 %)	0,1 (-0 %)

Bron: Luchtbeleidsplan 2030, tabellen 9 en 10, p. 48

De maatregelen in de landbouwsector richten zich op de vermindering van de emissies van NH₃, dat bijdraagt tot de vorming van secundair van stof in de atmosfeer en tot de vermestende en verzurende depositie. De voorgestelde maatregelen zijn:

- de introductie van een elektronisch monitoringsysteem op luchtwassers in varkens- en pluimveestallen om de goede werking van deze wassers te verzekeren;
- het opleggen van een hogere minimale verwijderingsefficiëntie voor nieuwe luchtwassers;
- verstrengde voorwaarden voor emissiearme aanwending van mengmest op het land, in combinatie met duidelijke constructievoorschriften;
- betere voorschriften voor het gebruik van ureum als kunstmest.

I.k.v. het mestactieplan is m.n. de maatregel m.b.t. emissiearme aanwending van mengmest op het land relevant.

3.2.5 Energie- en klimaatplannen en -strategieën

3.2.5.1 Vlaams Energie- en Klimaatplan 2021-2030

Het Vlaams Energie- en Klimaatplan vertaalt de Europese richtlijnen en doelstellingen inzake klimaat en energie op het niveau van Vlaanderen.

Met dit Vlaams Energie- en Klimaatplan 2021-2030 (VEKP) engageert Vlaanderen zich voor de volgende doelstellingen:

- Broeikasgasreductie in de niet-ETS sectoren: -35% BKG-uitstoot in 2030 ten opzichte van 2005;
- LULUCF-sector: voor de periode 2021-2030 voldoen aan de no-debit rule;
- Energiebesparing (artikel 7 van de energie-efficiëntierichtlijn): 84,062 TWh
- Hernieuwbare energie: 28.512 GWh in 2030

De belangrijkste bijkomende beleidslijnen en maatregelen voor de sector landbouw zijn:

- Uitbreiden investeringssteun voor energie-efficiëntie, hernieuwbare energie, precisiebemesting en begeleiding landbouwers
- Convenant enterische emissies rundvee en duurzaam alternatief voor gekoppelde inkomenssteun zoogkoeien
- Energiebeleidsovereenkomsten
- **Maatregelen binnen MAP 6 en toekomstige MAP's voor verminderen bodememissies: aanpassing veevoeder, aanpassing bemestingspraktijken en gewassen incl. evaluatie nutriëntenemissierechten**
- Inzetten Vlaamse invulling GLB 2021-2027 voor energie- en klimaatdoelstellingen

Voor de LULUCF-sector worden o.a. het vrijwaren van open ruimte en **meer koolstofopslag in landbouwgronden** opgenomen.

Niet-ETS doelstelling 2021-2030

De Europese Effort Sharing Regulation (ESR) legt de Europese lidstaten een lineair traject op met jaarlijkse emissieruimte voor de niet-ETS-sectoren in de periode 2021-2030.

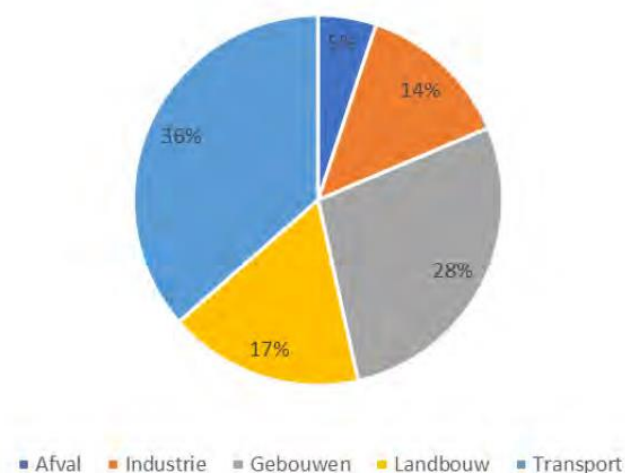
Dit lineaire traject wordt, voor België, als volgt bepaald:

- Het beginpunt van het pad wordt gelegd in mei 2019 op de gemiddelde niet-ETS-emissies in de jaren 2016, 2017 en 2018.
- Het eindpunt van het traject situeert zich in 2030 en wordt vastgelegd op het niveau van de niet-ETS-emissies in het jaar 2005, verminderd met de reductiedoelstelling die voor België werd vastgelegd in de ESR, namelijk 35%.
- Het op deze manier vastgelegde lineaire traject bepaalt vervolgens de jaarlijkse emissieruimte voor de tussenliggende jaren 2021 tot en met 2029.

De definitieve jaarlijkse emissieruimte voor de jaren 2021-2030 wordt door de Europese Commissie vastgelegd in 2020, op basis van de niet-ETS-emissies in de basisjaren (2005, 2016, 2017 en 2018) in de emissie-inventaris die door de lidstaten in dat jaar wordt ingediend. Het in dit VEKP opgenomen pad gaat ervan uit dat het traject voor elk gewest op dezelfde manier wordt opgebouwd als de trajecten van de lidstaten. In afwachting van een intra-Belgische verdeling van de Belgische niet-ETS-

doelstelling van -35% is de precieze doelstelling voor Vlaanderen momenteel nog niet gekend. In dit plan is de jaarlijkse Vlaamse emissieruimte gebaseerd op een (indicatieve) niet-ETS-reductiedoelstelling van -35% en de huidig beschikbare inventarisgegevens voor 2005, 2016 en 2017 aangevuld met de voorlopige inventaris voor 2018.

Voor de sectorindeling in dit plan wordt gebruik gemaakt van de inventariscategorieën die gehanteerd worden in de Europese en internationale rapporteringsformaten, de zogenaamde CRF-categorieën. In 2018 hadden de sectoren transport (36%) en gebouwen (28%) de grootste bijdrage aan de totale niet-ETS broeikasgasemissies in Vlaanderen (Figuur 2-1). De sectoren landbouw en niet-ETS industrie hebben een kleiner aandeel in de niet-ETS emissies met respectievelijk 17% en 14%. De sector afval heeft het kleinste aandeel met 5%.

Figuur 4: Sectorale aandelen in de Vlaamse niet-ETS broeikasgassen in 2018

Voor de landbouwsector bepaalt het VEKP dat de globale broeikasgasuitstoot daalt in 2030 tot 5,5 Mton CO₂-eq of omgerekend een reductie van 25% ten opzichte van 2005:

- De enterische emissies worden met 0,44 Mton CO₂-eq (of 19%) gereduceerd in 2030 ten opzichte van 2005;
- **De emissies ten gevolge van mestmanagement worden met 0,31 Mton CO₂-eq (of 21%) gereduceerd in 2030 ten opzichte van 2005;**
- **Door verhoogde stikstofefficiëntie (minder N in voeders en precisiebemesting) en verlaagde stikstofbemesting worden de bodememissies met 0,27 Mton CO₂-eq (of 19%) gereduceerd in 2030 ten opzichte van 2005;**

Naast maatregelen om de landbouwemissies die gedekt worden door de ESR-Verordening (Verordening 2018/842) terug te dringen, **heeft de land- en tuinbouwsector ook een belangrijke verantwoordelijkheid op vlak van bodemkoolstof**. De koolstofvoorraden onder akkerland en cultuurgrasland nemen immers gestaag af in Vlaanderen. Dit betekent ook dat er heel wat potentieel is voor het terugdringen van koolstofverliezen en voor een verhoogde koolstofopslag in landbouwbodems. Hogere koolstofgehaltes zijn bovendien een uitstekende adaptatie-maatregel gezien dit gunstig is voor de bodemkwaliteit en het de weerstand tegen droogte en tegen erosie verhoogt.

Inspanningen geleverd inzake de valorisatie van nevenstromen, de vermindering van voedselverliezen, het verder verduurzamen van de visserijsector, samenwerking in de keten en het inrichten van de open ruimte zijn moeilijk toe te wijzen aan een bepaald specifiek item van de emissie-inventaris maar moeten in het algemeen leiden tot een bijkomende reductie van 0,14 Mton tegen 2030 voor de hele landbouwsector.

3.2.5.2 Visienota bijkomende maatregelen klimaat

De Vlaamse Regering nam op 5 november 2021 extra maatregelen bovenop het reeds bestaande Vlaams Energie- en Klimaatplan 2021-2030 om de klimaatverandering tegen te gaan. Deze aanpassing kadert in de verscherpte Europese doelstellingen (Fit for 55). Vlaanderen verhoogt haar ambitie en wilt de broeikasgasemissies in de niet-ETS sectoren tegen 2030 met 40% reduceren (in plaats van 35% zoals voorzien in het oorspronkelijke VEKP) ten opzichte van 2005.

We merken op dat de Europese Green Deal de doelstelling heeft om van Europa tegen 2050 het eerste klimaatneutrale continent te maken. In het kader hiervan werd door middel van de Europese klimaatwet bindend vastgelegd dat de EU zich inzet voor klimaatneutraliteit en voor de ambitieuzere tussentijdse doelstelling om de netto-uitstoot van broeikasgassen tegen 2030 met ten minste 55 % te verminderen ten opzichte van het niveau van 1990 (Fit for 55). Voor België stelt de Commissie een reductie met 47% voor tegen 2030 (in huidige richtlijn 35%).

De landbouw zal 10% méér inspanningen leveren om de CO2-uitstoot terug te dringen. De landbouwsector zal hierdoor haar uitstoot met bijna 31,3% verminderen tegen 2030 t.o.v. 2005.

Vanuit landbouw wordt eveneens de doelstelling van de Global Methane Pledge onderschreven om gezamenlijk de antropogene methaan-emissies doorheen de verschillende sectoren (energie, afval en landbouw) met 30% te doen dalen tegenover de 2020-emissies tegen 2030.

3.2.5.3 Vlaamse klimaatstrategie 2050

De Vlaamse klimaatstrategie 2050 werd op 20 december 2019 goedgekeurd door de Vlaamse Regering. Ze werd geïntegreerd in de Belgische klimaatstrategie 2050.

Daarbij wordt ernaar gestreefd om de broeikasgasemissies van de niet-ETS sectoren te reduceren met 85% tegen 2050 (ten opzichte van 2005), met de ambitie om te evolueren naar volledige klimaatneutraliteit.

In de **landbouwsector** worden de energetische emissies gereduceerd met 75% t.o.v. de 2030 WAM-projecties in het VEKP. **De niet-energetische emissies worden gereduceerd met 40% t.o.v. 2005.**

3.2.6 Programmatische Aanpak Stikstofdeposities (PAS)

Op 10 maart 2023 werd de programmatische aanpak stikstof vastgesteld door de Vlaamse Regering (BS 4/4/2023). De programmatische aanpak stikstof heeft als centraal doel bij te dragen aan de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen voor Europees beschermde natuur door de impact van stikstofdepositie op Speciale Beschermingszones aangewezen in toepassing van de Habitatrichtlijn (SBZ-H) structureel en planmatig terug te dringen. De PAS moet tevens een toekomstgericht, werkbaar en rechtszeker kader bieden voor vergunning- en toestemmingverlening, rekening houdend met ecologische, sociale en economische randvoorwaarden. De tijdshorizon van de PAS is 2030.

De algemene doelstelling van de PAS is om de (gemiddelde) overschrijding van de kritische depositiewaarde voor elk habitatype met (minstens) de helft te verminderen in 2030. Het realiseren van de 2030-doelstelling vergt tegen 2030 een reductie van stikstofoxiden en ammoniak die verder gaat dan wat bereikt kan worden met het in 2019 door de Vlaamse Regering goedgekeurde Luchtbeleidsplan 2030. De PAS bevat daartoe zowel generieke emissiereductie die van toepassing zijn over heel Vlaanderen en een pakket bijkomende maatregelen in vijf maatwerkgebieden.

De generieke emissiereducties zijn:

- Luchtbeleidsplan 2030
- Alle piekbelasters (= veeteeltbedrijven, mestverwerkers, industriële puntbronnen, enz. met impactscore >50% in referentiejaar 2015) stoppen: emissiereductie 100% tegen 2030
- Varkens en pluimvee: emissiereductie van 60% in alle niet-AEA stallen tegen 2030 (bovenop generieke emissiereductie van ca. 10% tegen 2030 uit Luchtbeleidsplan)

- Rundvee
 - Vleesvee: emissies van 2015 reduceren met 15 % tegen 2030
 - Melkvee: emissies van 2015 reduceren met 15 % tegen 2030
 - Mestkalveren: emissies van 2015 reduceren met 20 % tegen 2030
- Emissiereductiemaatregelen die een individueel bedrijf al neemt op grond van de PAS-lijst worden in mindering gebracht bij het realiseren van deze emissiereducties.
- In SBZ-H geldt daadwerkelijke nulbemesting (max. 2 grootvee-eenheden) in alle groene bestemmingen
- De emissies van mestverwerkingsinstallaties met de grootste impactscore worden gereduceerd met 30% (in referentiejaar 2015: 18 van de 118 mestverwerkers gevat)
- Wegverkeer: versnelling afname NOx-uitstoot per gereden voertuigkilometer (–2,2 kton NOx in 2030)

De emissies van ammoniak en NOx moeten tegen 2030 globaal afgenomen zijn met respectievelijk 40,3% en 45% in de periode 2013-2030. Voor de sector landbouw is hiervoor een afname met respectievelijk 41,5% voor ammoniak en 24,3% voor NOx nodig. Onderstaande tabel toont de emissievolumes en -reducties van ammoniak in het gekozen PAS-scenario voor de verschillende activiteiten binnen de sector landbouw. De grootste reducties vinden plaats op het vlak van stalemissie en bij het uitrijden van dierlijke mest.

Tabel 3: Jaaremissies van ammoniak (in ton NH₃) voor de verschillende activiteiten binnen de sector "landbouw" in Vlaanderen in PAS-referentiejaar 2015, in 2021 en in zichtjaar 2030 onder PAS-scenario G8 (Bron: Programmatorisch Aanpak Stikstof, [Stikstof in Vlaanderen | Vlaanderen.be](http://Stikstof.in.Vlaanderen.be))

Activiteit	2015	2021	2030 (G8)	Verschil 2015–2030 (G8)	
	ton NH ₃	ton NH ₃	ton NH ₃	ton NH ₃	% verschil
Stalemissies	26.449	24.386	14.594	-11.855	-44,8
Runderen	7.747	7.833	6.503	-1.244	-16,1
Melkvee	3.880	4.407	3.271	-609	-15,7
Vleesvee	3.315	2.812	2.794	-521	-15,7
Mestkalveren	553	613	438	-115	-20,8
Varkens	14.294	12.055	5.701	-8.593	-60,1
Pluimvee	4.103	4.140	2.089	-2.014	-49,1
Overige (paarden, ...)	305	358	301	-4	-1,3
Opslag	63	62	66	3	4,8
Uitrijden dierlijke mest + beweiden	10.950	11.099	6.308	-4.642	-42,4
Mestverwerking	1.151	976	453	-698	-60,6
Kunstmest	2.867	2.615	2.834	-33	-1,2
Overige	20	48	20	0	0,0
Totaal	41.500	39.187	24.275	-17.225	-41,5

De generieke emissiereducties leiden ertoe dat in zowat alle SBZ-H de 2030-doelstelling gerealiseerd wordt. In slechts vijf SBZ-H gebieden wordt de 2030-doelstelling niet gehaald: de Kalmthoutse heide, het Turnhouts Vennengebied, De Maten, de Mechelse Heide, en de Voerstreek.

Voor elk van de vijf SBZ-H waar de 2030-doelstelling niet gehaald wordt met de generieke G8-emissiereducties, zijn bijkomende maatregelen vereist om die centrale doelstelling wel te kunnen

realiseren. De PAS voorziet hiertoe in een maatwerk-aanpak per SBZ-H: een maatregelenpakket op maat van de gebiedsspecifieke toestand.

4 Aanpak van de milieueffectbeoordeling

4.1 Opbouw en uitgangspunten van de effectenbeoordeling

Volgende MER-disciplines zullen in de effectenstudie aan bod komen:

- Bodem
- Water (oppervlakte- en grondwater)
- Lucht
- Mens (ruimtelijke aspecten en mobiliteit, gezondheid)
- Biodiversiteit
- Landschap, bouwkundig erfgoed en archeologie
- Geluid en trillingen
- Klimaat

In een “klassiek” MER over een duidelijk afgebakend plan of project is de opbouw van het rapport thematisch. Per discipline wordt daarin achtereenvolgens beschreven:

- afbakening van het studiegebied
- juridische en beleidsmatige context
- methodologie
- beschrijving van de referentiesituatie / bestaande toestand
- beschrijving van de geplande toestand en de effecten
- conclusies en milderende maatregelen

Hier gaat het evenwel om een plan-MER van een strategisch beleidsprogramma, dat een set van maatregelen omvat. Het omvat eerder globale maatregelen die in de uitvoeringsfase leiden tot acties met een zeer grote ruimtelijke spreiding. Door deze grote spreiding van specifieke maatregelen kunnen deze nog niet naar detaillocaties in de uitvoeringsfase vertaald worden. De milieueffecten zijn gekoppeld aan deze individuele acties, maar deze zijn in dit stadium nog niet gekend, laat staan geografisch gelokaliseerd.

De meeste maatregelen kunnen toegepast worden over het ganse Vlaamse grondgebied, en dus valt het **studiegebied** samen met het plangebied, zijnde heel Vlaanderen.

Voor de beschrijving van de bestaande toestand wordt het referentiejaar 2021 genomen. Dit is eveneens de referentiesituatie. Gezien het plangebied gans Vlaanderen omvat, zal de beschrijving gebaseerd zijn op algemene rapporten. Voor de disciplines bodem en water zal de informatie aangeleverd worden door de VLM (o.b.v. het meest recente Mestrapport en Nitraatresidurapport) en door de VMM. Voor de overige MER-disciplines wordt voor de beschrijving van de referentiesituatie gebruik gemaakt van het milieurapport, indicatoren opgevolgd door departement Omgeving en natuurindicatoren beschikbaar bij het INBO (www.vmm.be/milieurapport, [Onderzoek, cijfers en geotoeepassingen | Departement Omgeving - Vlaamse overheid \(vlaanderen.be\)](#) en [Natuurindicatoren | Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek \(vlaanderen.be\)](#)). Deze beschrijven, analyseren en evalueren de algemene toestand van het milieu in Vlaanderen. Hierbij worden de meest recente en beschikbare gegevens gehanteerd. Tevens zal inzicht gegeven worden in de recente evolutie van de waterkwaliteit in de meetpunten van het MAP-meetnet, het algemeen waterkwaliteitsmeetnet, en het freatisch grondwatermeetnet van de VMM (overige gebiedsdekkende meetnetten: [Waar meet de VMM de waterkwaliteit in landbouwgebied? — Vlaamse Milieumaatschappij](#), [Fosfaat in oppervlaktewater in](#)

[landbouwgebied — Vlaamse Milieumaatschappij \(vmm.be\)](#), [Kwaliteit waterlopen — Vlaamse Milieumaatschappij \(vmm.be\)](#)) en van de nitraatresidumetingen op de landbouwpercelen (gegevens van de VLM) in de periode 2011 t.e.m. 2021.

Vanwege het strategisch en abstract niveau van het programma zal de milieubeoordeling in eerste instantie **kwalitatief en beschrijvend** zijn. Van elk programmaonderdeel (actie, maatregel) op elke milieudiscipline zal een beknopte beschrijving van de potentiële milieueffecten gebeuren.

Daarnaast omvat het MER ook een **kwantitatief** luik waarbij zal nagegaan worden of de voorgestelde maatregelenpakketten volstaan om de vooropgestelde doelstellingen van het zevende mestactieprogramma te halen. Hierbij zal de focus voornamelijk liggen op de nitraatconcentraties en in mindere mate op de fosforconcentraties in grond- en oppervlaktewater.

Beide beoordelingen zullen ook input geven aan de toetsing aan de beleidsplannen (zie §3.2). Hierbij wordt o.a. nagegaan of deze beleidsplannen kwantitatieve en/of gebiedsspecifieke doelen bevatten en wordt o.b.v. de beschikbare modelleringen uit het kwantitatieve luik van het MER of andere beschikbare informatie inzicht gegeven in de mate waarin MAP 7 bijdraagt aan de doelen in of een andere impact heeft op deze beleidsplannen.

Gezien er maatregelen zullen ingevoerd worden t.h.v. speciale beschermingszones (vogel- en habitatrictlijngebied) zal er een **passende beoordeling** gebeuren.

Na de bespreking en evaluatie van de effecten worden – waar nuttig en mogelijk – **milderende maatregelen** voorgesteld ter eliminatie, beperking of compensatie van de effecten. Aangezien het MER kan leiden tot eventuele aanpassingen van het plan zal er een regelmatige wisselwerking zijn tussen beide. Doelstelling is om eventuele noodzakelijke maatregelen meteen in het plan te integreren. Dit kan bv. gaan om suggesties (louter vanuit milieu-oogpunt) voor:

- bijsturing van de implementatie van bepaalde maatregelen om hun (gunstige) milieu-effecten te optimaliseren
- het gebiedsgericht(er) inzetten van bepaalde maatregelen
- het bijsturen van de ‘target’ van bepaalde maatregelen of het toevoegen van extra maatregelen

Na de analyse i.f.v. de verschillende milieuaspecten worden in een **eindbespreking** de belangrijkste conclusies van de studie tekstueel en tabelmatig weergegeven en besproken, gevolgd door een globale evaluatie van het plan. Tevens worden **leemten in de kennis** aangegeven.

Als bijlage van het MER wordt een **niet-technische samenvatting** van het volledig MER opgenomen.

4.2 **Overzicht van de mogelijke milieueffecten per discipline**

4.2.1 **Relevante disciplines per MAP-maatregelengroep**

In onderstaande matrix wordt per maatregelengroep van het MAP per discipline aangegeven of er een (relevant) milieueffect te verwachten is. Enkel die verbanden worden aangegeven die van een rechtstreekse, waarschijnlijke en significante aard zijn. Maatregelen met enkel indirecte milieueffecten – bv. Handhaving, adviesverlening of onderzoek – of met accidentele effecten worden buiten beschouwing gelaten. In het MER zal voor maatregelen met indirecte effecten wel algemeen aangegeven worden op welke wijze deze kunnen bijdragen aan de effecten van de andere maatregelen.

MAP-maatregelengroep	Oppervlaktewater	Bodem en grondwater	Lucht en klimaat	Biodiversiteit	Landschap, bouwkundig erfgoed en archeologie	Mens	Geluid en trillingen
<i>GENERIEKE MAATREGELN TER VERBETERING VAN DE WATERKWALITEIT</i>							
- Afname van de veestapel	x	x	x	x	x	x	x
- Correcte bepaling mestproductie	x	x	x	x		x	
- Aangepaste bedrijfsbenadering voor bemesting	x	x	x	x		x	
- Kwalitatieve bemestingsadviesing	Geen (directe) milieueffecten						
- Effectievere en uniforme bufferstroken	x	x	x	x	x	x	
- Uitrijperiode beter afstemmen op de groeiperiode van de gewassen	x	x	x	x	x	x	x
- Aangepaste aanwendings technieken om stikstofverliezen te beperken	x	x	x	x		x	x
- Bijkomende maatregelen voor nitraatgevoelige teelten	Geen (directe) milieueffecten						
- Bijkomende maatregelen voor de mestverwerking	Geen (directe) milieueffecten						
<i>GEBIEDSGERICHTE MAATREGELN IN DE GEBIEDEN MET SLECHTE WATERKWALITEIT</i>							
- Bemestingsreductie als standaardmaatregel in gebiedstype 1, 2 en 3	x	x	x	x	x	x	
- Geen of lagere bemestingsreductie bij toepassing van goede bodem-, teelt- en bemestingspraktijken in gebiedstype 1, 2 en 3	x	x	x	x	x	x	
- De inzet van vanggewassen (landbouwers die niet gevat zijn door GLB)	x	x		x	x		
-							
<i>BELEID IN SPECIFIEKE GEBIEDEN EN ROND KWETSBAAR ELEMENTEN DIE EXTRA BESCHERMING VRAGEN</i>							
- Nulbemesting in natuurgebieden	x	x	x	x	x	x	
- Oeverzones voor nutriëntenretentie	x	x	x	x	x		
- Ecologisch (zeer) kwetsbare waterlopen	x	x	x	x	x		
- Lokale gebiedscoalities in aandachtsgebieden	x	x	x	x	x	x	
- Onderzoek naar gebieden met chemische verwerking	Geen (directe) milieueffecten						
<i>MAATREGELN TER VERBETERING VAN DE BODEMKWALITEIT</i>							
- Organisch koolstofgehalte verhogen door het stimuleren van stalmest en (boerderij)compost	x	x	x	x	x	x	
- Organisch koolstofgehalte verhogen en nitraatdynamiek	Geen (directe) milieueffecten						
- Duurzaam bodembeheer ondersteunen via het bodempaspoort	Geen (directe) milieueffecten						

MAP-maatregelengroep	Oppervlaktewater	Bodem en grondwater	Lucht en klimaat	Biodiversiteit	Landschap, bouwkundig erfgoed en archeologie	Mens	Geluid en trillingen
- Aanpak nutriëntenverliezen door erosie	x	x	x	x	x	x	
<i>IMPLEMENTATIE VERSTERKEN DOOR MONITORING BEGELEIDING EN HANDHAVING</i>							
- Monitoring	Geen (directe) milieueffecten						
- Begeleiding	Geen (directe) milieueffecten						
- Handhaving	Geen (directe) milieueffecten						

4.2.2 Specifieke aandachtspunten per discipline

- oppervlaktewater:
 - oppervlaktewaterkwaliteit (uitspoeling van nutriënten, depositie van geërodeerd materiaal, verzurende en vermestende deposities)
 - oppervlaktewaterkwantiteit
- bodem en grondwater:
 - bodemkwaliteit (fosfaat, stikstof, organische koolstof, verzurende en vermestende deposities)
 - bodemerosie
 - bodemstructuur
 - bodemgebruik
 - grondwaterkwaliteit
- lucht en klimaat:
 - luchtkwaliteit (ammoniakemissies, verzurende en vermestende deposities, emissies van broeikasgassen, emissies van fijn stof, emissies door transport, ...)
 - energieverbruik
- biodiversiteit
 - biodiversiteit op landbouwpercelen
 - ecologische connectiviteit
 - impact van landbouwactiviteiten op natuurgebieden
- landschap, bouwkundig erfgoed en archeologie
 - perceptieve kenmerken (landschapsbeeld)
 - landschapsstructuur
 - erfgoedaspecten (historisch waardevolle agrarische landschappen)
- mens
 - mobiliteit (vnl. mesttransporten)

- invloed op landbouwsector (gebruikswaarde, economische waarde, landbouwbedrijfsvoering)
- beeld- en belevingswaarde
- hinder en gezondheid
- geluid
 - geluid van mesttransporten en bemestingsactiviteiten

4.3 Methodiek kwalitatieve effectenbeoordeling

Qua **methodologie** zal de effectbeschrijving in eerste instantie bestaan uit een kwalitatieve beoordeling. De potentiële milieueffecten van de mogelijke acties binnen elke MAP-maatregel worden per discipline ingeschat op basis van de beschrijving van de maatregel en zijn (indien van toepassing) nagestreefde “target”. Maar aangezien de acties gespreid zijn over tienduizenden landbouwbedrijven en –percelen is de effectinschatting per definitie indicatief. De beoordeling van de milieueffecten per discipline wordt tabelmatig uitgevoerd, waarbij er vooreerst een algemene beschrijving per maatregel / actie zal gebeuren. Daarna zal er per discipline een toetsing t.o.v. de referentiesituatie uitgevoerd worden, waarbij de al dan niet significante effecten op een beschrijvende en kwalitatieve manier zal weergegeven worden. Enkel effecten die van een rechtstreekse, waarschijnlijke en significante aard zijn, zullen op strategisch niveau worden behandeld. Maatregelen met enkel indirecte milieueffecten – bv. handhaving – of met accidentele effecten worden buiten beschouwing gelaten. We maken hierbij waar nodig gebruik van beschikbare studies om verwachte effecten te onderbouwen.

In een MER worden de milieueffecten doorgaans uitgedrukt in **scores** volgens de volgende 7-delige schaal:

aanzienlijk negatief (-3)	aanzienlijk positief (+3)
negatief (-2)	positief (+2)
beperkt negatief (-1)	beperkt positief (+1)
Verwaarloosbaar of geen effect (0)	

Voor het kwalitatieve deel zal de milieueffectenbespreking niet gekoppeld zijn aan een significantiekader.

4.4 Methodiek kwantitatieve beoordeling

Vervolgens worden de maatregelen getoetst aan de vooropgestelde doelstellingen van het 7de mestactieprogramma, m.n. een reductie van de nitraat- en fosfaatconcentraties in oppervlakte- en grondwater. Deze beoordeling wordt uitgewerkt in een kwantitatief luik van de effectenbeoordeling.

4.4.1 Oppervlaktewater

Om het effect van de maatregelen van MAP 7 op de nitraat- en fosfaatgehalten in oppervlaktewater te evalueren zal door de VMM een doorrekening met het beschikbare NutriëntenEmissieMOdel (NEMO) model gebeuren.

NEMO is een mechanistisch, ruimtelijk gedistribueerd model dat werd ontwikkeld om de water-, N- en P-balans van de bodem te berekenen voor het landbouwareaal van Vlaanderen, evenals de waterstroming en het transport van N en P vanuit het landbouwareaal naar het oppervlaktewater. Door zijn hoge resolutie (50m × 50m) is het model in staat om optimaal gebruik te maken van de grote hoeveelheid ruimtelijke informatie die beschikbaar is in Vlaanderen.

NEMO berekent vanuit de bemesting op landbouwpercelen hoe stikstof en fosfor in waterlopen in landbouwgebied terechtkomt. Het houdt hiervoor rekening met verschillende processen.

Om de bemesting ruimtelijk in te schatten op perceelsniveau wordt het bemestingsallocatiemodel (BAM) gebruikt. Vertrekkend van de beschikbare informatie m.b.t. enerzijds de mestproductie, het mestgebruik, de mesttransporten en de mestopslag op bedrijfsniveau en anderzijds de bemestingsnormen en de teelten op perceelsniveau, maakt BAM een beredeneerde schatting van de hoeveelheid en soort van mest die op elk perceel wordt toegediend evenals het tijdstip van toediening.

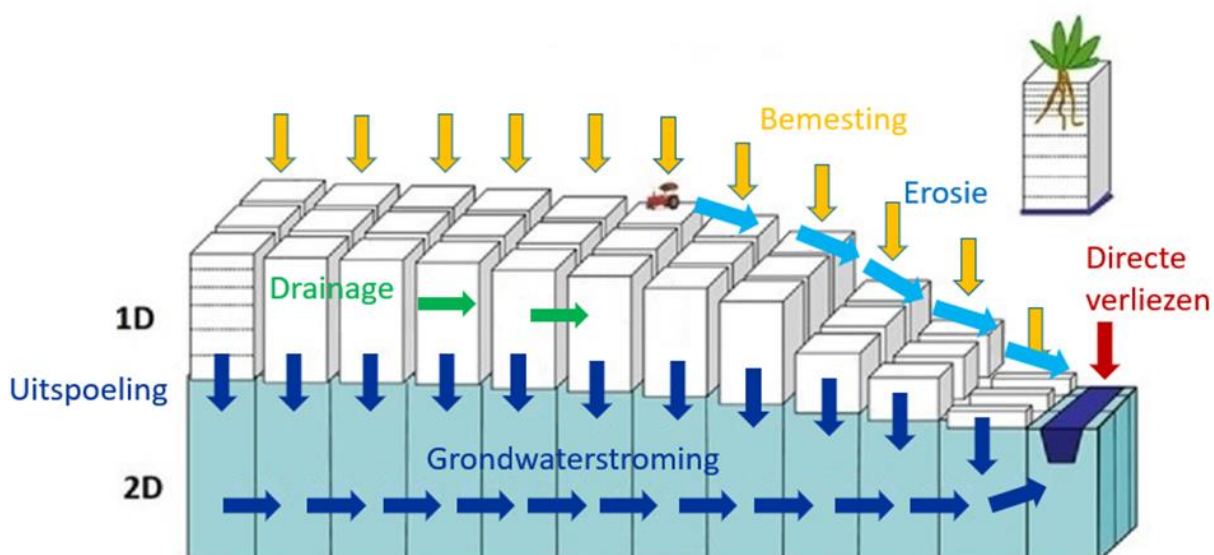
Bodemerosie door oppervlakkige afstroming wordt berekend door koppeling met een sedimentmodel. Op basis van het gehalte organische N en P en gebonden P in de toplaag van de bodem wordt de afvoer van deze nutriënten via erosie bepaald.

De gewasgroei wordt gesimuleerd om de opname van N en P uit de bemesting door de gewassen in rekening te brengen. Het overschot aan N en P spoelt uit tot aan het grondwater.

De stroming van grondwater en nutriënten tot aan de waterlopen wordt gesimuleerd rekening houdend met denitrificatie. Ook afvoer van nutriënten door drainage wordt in rekening gebracht.

Ten slotte houdt het model ook rekening met directe verliezen die bij het onzorgvuldig opslaan of toedienen van mest naast een waterloop in de waterloop kunnen terechtkomen.

De meeste met NEMO beschreven processen (aanvoer N en P door bemesting, gewasresten, depositie en directe verliezen, mineralisatie van organische stof, gewasopname, denitrificatie,..) spelen zich af in de onverzadigde zone van het bodemprofiel. In deze zone worden de waterstroming en de uitspoeling van nitraat en orthofosfaat enkel in verticale zin beschreven (1-dimensionaal). De berekeningen gebeuren dus apart per rastercel, zonder beïnvloeding van naburige rastercellen. Voor het transport van N en P naar het oppervlaktewater via watererosie, drainageafvoer en grondwaterstroming, waarvoor uiteraard wel beïnvloeding tussen naburige rastercellen bestaat, zijn routingprocedures en een eenvoudig grondwatermodel ontwikkeld. Het grondwatermodel (proces in de verzadigde zone) beschrijft stroming en transport enkel in horizontale zin (2-dimensionaal grondwatermodel).

Figuur 5: Het NEMO-model

De maatregelen van MAP 7 zullen met NEMO als een scenario doorgerekend worden waarbij rekening gehouden kan worden met de maatregelen van MAP 7. Het doorgerekende scenario zal vergeleken worden met een doorrekening voor een referentieperiode waarbij teelten en mestgebruik van deze

periode als basis dienen en de maatregelen van MAP 7 hieraan toegevoegd worden per gebiedstype voor het scenario. Elk jaar worden de vrachten van stikstof en fosfor van de landbouwpercelen naar de waterlopen immers berekend op basis van de beschikbare gegevens van de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) t.b.v. een evaluatie van het lopende beleid.

Uitspraken over de effecten op N- en P-vrachten zullen beoordeeld worden op het niveau van de gebiedstypes en de afstroomzones. Er wordt nagegaan in welke mate de doelstellingen in de afstroomzones bereikt zouden worden met de voorgestelde (door te rekenen) maatregelen.

4.4.2 Grondwater

Op basis van besprekingen tijdens de experts werkgroep grondwater van 15 maart 2023 is een methodiek uitgewerkt voor de bepaling van de impact op grondwater door de maatregelen die in MAP 7 opgenomen worden. Focus ligt hierbij op nitraat.

De voorgestelde methodiek gaat uit van de bepaling van een attenuatiefactor die de link legt tussen de nitraatconcentratie in het bodempercolaat en de concentratie in het grondwater zoals bepaald in de lopende studie "Gebiedsgerichte monitoring en regionale attenuatiefactor" die UGent in opdracht van de VLM uitvoert. In deze studie wordt de concentratie nitraat in het bodempercolaat berekend met het EU Rotate model, een bemestingsmodel met input op perceelsniveau. De attenuatiefactor wordt afgeleid als de verhouding tussen de nitraatconcentraties in het bodempercolaat op 90 cm diepte en de concentratie in het ondiepe grondwater.

Om deze aanpak te kunnen opschalen naar Vlaanderen zal worden nagekeken of gebruik gemaakt kan worden van concentraties in percolatiewater berekend door het NEMO model van de VMM. Een andere aanpak voor de bepaling van de attenuatiefactor is om eventueel gebruik te maken van nitraatresidumetingen die beschikbaar zijn. De attenuatiefactor wordt bij voorkeur berekend vanuit de nitraatconcentraties uit het NEMO model aangezien hiermee ook de maatregelen van MAP 7 gesimuleerd zullen worden. Het is echter nog onzeker of deze gegevens uit NEMO geëxporteerd kunnen worden.

De attenuatiefactor die bepaald wordt voor huidige toestand kan vervolgens toegepast worden op een simulatie van nitraatconcentraties in percolatiewater met NEMO die rekening houdt met de maatregelen van MAP 7 om zo de impact van de maatregelen op het ondiepe grondwater te bepalen.

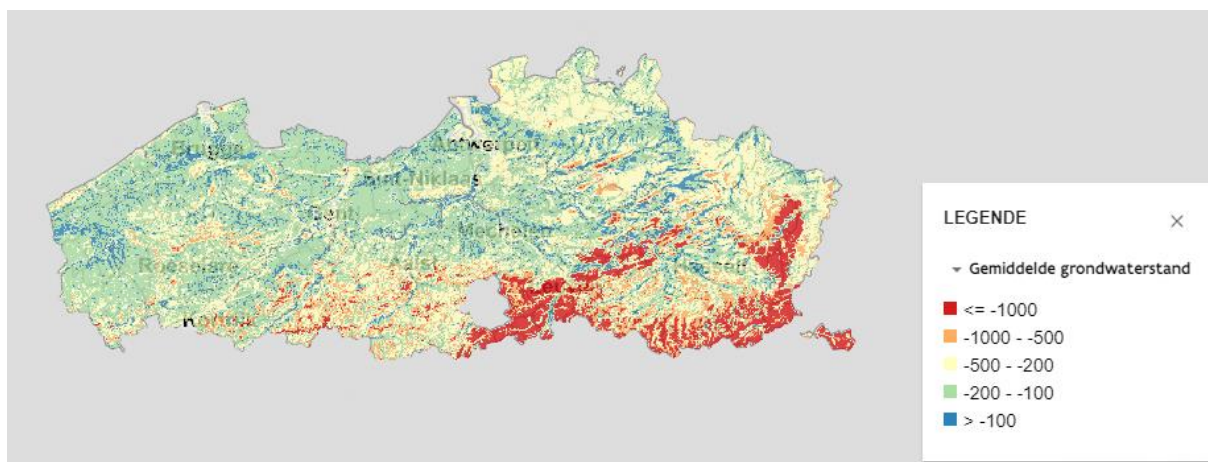
Er wordt voorgesteld om een gemiddelde attenuatiefactor per afstroomzone te bepalen. Hiervoor worden per afstroomzone de gemiddelde concentraties in het ondiepe grondwater (bovenste filter van het meetnet 8 van VMM) en de gemiddelde nitraatconcentratie van het bodempercolaat uit de NEMO simulatie afgeleid.

Deze aanpak zal een indicatie geven van de impact van de maatregelen op ondiep grondwater aan het begin van de grondwaterstroomlijnen in landbouwgebied. Dit is tevens de plaats waar de doelstellingen van MAP 7 geëvalueerd dienen te worden. Hierbij dient de kanttekening gemaakt te worden dat het effect van de maatregelen enkel te bepalen is op ondiep grondwater dat jonger is dan 4 jaar. In gebieden met lange reistijden tot aan de grondwatertafel zal binnen de periode van het MAP 7 immers geen effect op de nitraatconcentraties in grondwater meetbaar zijn maar moeten deze effecten op langere termijn geëvalueerd worden.

De afstroomzones waar geen effecten te verwachten zijn binnen de periode van het MAP 7 worden afgeleid door te bepalen waar de te verwachten reistijden van infiltrerend water naar de grondwatertafel langer zijn dan 5 jaar op basis van de bodemtextuur en de diepte van de gemiddelde freatische grondwaterstand (Sumaqua, 2022). In het project nitraatrijke bronnen (UGent, 2021) zijn eenvoudige berekeningen met HYDRUS-1D gebeurd die de reistijd van infiltrerend grondwater naar de watertafel bepalen voor een aantal bodemtexturen. Op basis van deze berekeningen kan afgeleid worden dat voor een zandige bodem na 5 jaar ongeveer 6 m afgelegd is. Voor Leem bedraagt deze afstand na 5 jaar circa 3 m.

Rekening houdend met een gemiddelde aanvulling in Vlaanderen tussen 200 en 300 mm/j zal geen effect binnen de periode van het MAP 7 verwacht worden voor freatische grondwaterstanden dieper dan 5 m. Als vereenvoudigde aanpak wordt voorgesteld om een diepte van 5 m te gebruiken op schaal van Vlaanderen, welke representatief is voor zandbodems. Voor lemige bodems zal reeds op een kleinere diepte geen effect waar te nemen zijn binnen een periode van 4 jaar. De diepte van 5 meter wordt als risicobenadering op heel Vlaanderen toegepast en zal dus voor meer lemige bodems een onderschatting geven.

Wanneer het gemiddelde van de gemiddelde grondwaterstanden binnen een afstroomzone zich dieper dan 5 m onder maaiveld situeert, wordt voorgesteld om de afstroomzone als niet indicatief aan te duiden voor het beoordelen van de doelstellingen binnen de periode van het MAP 7. Door het in beeld brengen van de attenuatiefactor kan voor deze zones wel inzicht gegeven worden op de nitraatconcentraties die op langere termijn te verwachten zijn.

Figuur 6: Gemiddelde grondwaterstanden in Vlaanderen (Sumaqua 2022. Effecten klimaatverandering op freatische grondwaterstanden, in opdracht van VMM)

4.5 Methodiek Passende Beoordeling

We stellen voor om volgende rapportopbouw te hanteren bij de Passende Beoordeling:

- Inleiding
- Algemene beschrijving van de effecten van bemesting

In dit hoofdstuk zal de actuele milieudruk afkomstig van bemesting op speciale beschermingszones ('Natura 2000-gebieden') algemeen omschreven worden. Hierbij zal er ook aandacht zijn voor indirecte effecten (zoals de impact op de sulfaatgehalten t.g.v. het denitrificeren van nitraat).

- Analyse (grond)waterafhankelijke en stikstofgevoelige speciale beschermingszones

In dit hoofdstuk zal omschreven worden welke habitats gevoelig zijn voor eutrofiëring en welke SBZ-H's aangewezen zijn voor habitats die grond- en oppervlaktewater afhankelijk zijn EN gevoelig zijn voor eutrofiëring. Hiervoor zal oa. gebruik gemaakt worden van volgende rapporten:

- "Gunstige abiotische bereiken voor vegetatietypes in Vlaanderen" van het INBO;
- "Ecohydrologische gebiedsbeschrijvingen voor natuurgebieden in Vlaanderen (in het kader van PAS)" van het INBO;
- "Regionale staat van instandhouding voor de habitattypen van de Habitatrictlijn", van het INBO.

- Mogelijke effecten van MAP 7 op speciale beschermingszones

- Algemene effecten van MAP 7

In dit eerste deel zullen de verwachte effecten van de maatregelen uit MAP 7 in relatie tot de Natura 2000 gebieden algemeen omschreven worden. Hierbij zal oa. gebruik gemaakt worden van de resultaten voor de kwantitatieve beoordeling. Het doel is aan te geven of er globaal al dan niet een daling van de nutriëntenconcentraties kan verwacht worden binnen Natura 2000-gebieden. Indien mogelijk zullen de resultaten besproken worden op het niveau van de deelgebieden van de speciale beschermingszones door deze te linken aan de afstroomzone waarbinnen ze gelegen zijn en/of de gebiedstypes van het MAP.

- Beschrijving van de impact van MAP 7 thv een aantal case gebieden (ca. 4 à 5)

In overleg met het INBO zullen een aantal case gebieden geselecteerd worden waar de effecten van de maatregelen van MAP 7 meer in detail zullen onderzocht worden. Voor deze gebieden zal in eerste instantie een kwalitatieve beschrijving opgenomen worden van de aangewezen habitats en soorten en de relevante knelpunten (i.c. gerelateerd aan bemestingsdruk). Om een evaluatie te kunnen maken van de effecten van MAP 7 ten aanzien van de IHD's voor de uitgekozen (deelgebieden van) SBZ's (=casegebieden), zal de link gelegd worden met de betreffende afstroomzone en dus de maatregelen die binnen MAP 7 voorzien worden. Daarnaast zal getracht worden om ook een meer kwantitatieve beoordeling te doen binnen de casegebieden. Hierbij zal worden nagekeken of een relatie kan gemaakt worden tussen de (berekende) gemiddelde nutriëntenconcentraties in het landbouwgebied in de afstroomgebieden en gemeten concentraties in het SBZ waardoor de verwachte daling t.h.v. het SBZ voorspeld kan worden. Eventueel kan de voorspelde nutriëntenconcentratie ter hoogte van het SBZ vergeleken worden met het abiotische bereik van het meest gevoelige habitattype van dat SBZ. De selectie van de case gebieden zal gebeuren op basis van de ecohydrologische gebiedsbeschrijvingen voor natuurgebieden in het kader van de PAS, in overleg met het INBO. De selectie zal gebeuren op basis van een prioritering van de meest vermistingsgevoelige (deelgebieden van) SBZ's en in de passende beoordeling zal de aandacht gaan naar de meest vermistingsgevoelige (deelgebieden van) SBZ's. Ook zal rekening gehouden worden met (deelgebieden van) SBZ's waar de eutrofiëringsproblematiek met grote zekerheid (nagenoeg) volledig te wijten aan landbouw (het infiltratiegebied overlapt (nagenoeg) volledig met een landbouwgebied) en met de beschikbaarheid van voldoende lange meetreeksen.

- Leemten in de kennis

O.b.v. de huidige inzichten is het duidelijk dat er nog leemten in de kennis zullen zijn m.b.t. de effecten op de specifieke SBZ. Deze zullen dan ook opgelijst worden in de Passende beoordeling.

- Milderende maatregelen en monitoring

Er wordt nagekeken of milderende maatregelen moeten opgelegd of verder onderzocht worden. Dit kan o.a. bijkomend onderzoek zijn (waaronder vb. het opstellen van een monitoringsprogramma om de leemten in de kennis op te vullen en effecten in de toekomst beter te kunnen evalueren). Aangezien het MER (en de passende beoordeling) kan leiden tot eventuele aanpassingen van het plan zelf zal er een regelmatige wisselwerking zijn tussen het plan en de effectenbeoordeling. Doelstelling is om eventuele noodzakelijke maatregelen meteen in het plan te integreren

- Besluit

Hier wordt besloten of het MAP 7 al dan niet een betekenisvolle aantasting van de natuurlijke kenmerken van de speciale beschermingszones kan veroorzaken.

4.6 (Gewest)grensoverschrijdende effecten

In overeenstemming met het verdrag van Espoo (Finland, 25 februari 1991, B.S. 21/12/1999) en de EG Richtlijn 97/11/EG van 3 maart 1997 dienen de (gewest)grensoverschrijdende milieueffecten van het 7de mestactieprogramma geëvalueerd te worden.

4.7 Alternatieven en ontwikkelingsscenario's

4.7.1 Alternatieven

De maatregelen voorzien in MAP 7 worden uitgewerkt om de vooropgestelde doelstellingen van het plan (i.c. een daling van de nitraatconcentraties in oppervlakte- en grondwater en een aanhoudende dalende trend voor fosfor in oppervlaktewater) te bereiken.

Uit de evaluatie van MAP 6 blijkt alvast dat maatregelen nodig zijn om deze doelstellingen te kunnen halen. In dat opzicht is het nulalternatief (niets doen) in casu dan ook niet aan de orde. Wel kan het een rol spelen als referentiesituatie ten opzichte van dewelke de effecten van MAP 7 afgewogen worden.

Mogelijke andere alternatieven voor MAP 7 zullen voortkomen uit de beoordeling van het bereiken van de doelstellingen en de effectbeoordeling zelf. Indien relevant zal het MER dan ook een weerslag geven van de wisselwerking tussen de planvorming en de milieueffectenbeoordeling en zullen de resultaten van eventuele onderzochte alternatieven opgenomen worden.

4.7.2 Ontwikkelingsscenario's

Ontwikkelingsscenario's zijn stedenbouwkundige, infrastructurele en beleidsmatige ontwikkelingen die zich in de nabije toekomst onafhankelijk van het plan zullen voordoen, maar wel impact hebben op het plangebied en/of de potentiële effecten van het plan. Aangezien het plangebied heel Vlaanderen omvat, zijn er duizenden ontwikkelingen die van invloed kunnen zijn op de Vlaamse landbouwsector.

Onderstaande ontwikkelingsscenario's worden in principe relevant geacht op het niveau van het mestactieplan:

- Maatregelen uit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB)
- Stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027 en 2028 - 2033
- Programmatische Aanpak Stikstof(PAS)
- Vlaams erosiebeleid in opmaak

© Antea Group 2023

Zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van Antea Group mag geen enkel onderdeel of uittreksel uit deze tekst worden weergegeven of in een elektronische databank worden gevoegd, noch gefotokopieerd of op een andere manier vermenigvuldigd.

